

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

NIETZSCHE’NİN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

Gökçe BAŞKESEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mevlüt ALBAYRAK

ISPARTA, 2013

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA
SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 2

(İkinci kez sınava girenler için)

Tarih: 9/10/2013

Enstitü Yönetim Kurulunun 25/09/2013 tarih ve 1822 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz Felsefe Anabilim Dalı FELSEFE Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi GÖKÇE BAŞKESEN 'nın "NIETZSCHE'NİN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 9/10/2013 tarihinde saat 12.00'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya dakika süreyle teziyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

Tezin kabul edilmesine

(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

Tezin reddedilmesine

(Öğrenci, yeni tez konusu belirlemelidir.)

*Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.

oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	:Prof.Dr. Mevlüt ALBAYRAK	
Üye	:Yrd.Doç.Dr. Soner SOYSAL	
Üye	:Doç.Dr. Ümit AKÇA	

Ek :Her Bir Jüriye Ait Tez Değerlendirme Jüri Raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Nietzsche’nin Özgürlük Anlayışı” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Gökçe'.

Gökçe BAŞKESEN
09.10.2013

ÖZET

NIETZSCHE’NİN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

Gökçe BAŞKESEN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü
Yüksek Lisans Tezi, 64 Sayfa, Ekim 2013

Danışman: Prof. Dr. Mevlüt ALBAYRAK

Bu çalışmanın amacı Nietzsche’nin özgürlük anlayışını ayrıntılı bir biçimde ele alarak O’nun özgürlük anlayışı üzerine yöneltilen eleştirilerin haklı olup olmadığını ortaya koymaktır. Nietzsche’nin eserlerine baktığımız zaman onun özgürlük kavramını insandan bağımsız olarak kullanmadığını görürüz. Bu yüzden Nietzsche’nin özgürlük kavramını hangi anlamda kullandığını anlayabilmek için öncelikle onun insan anlayışı ortaya konulmuştur. Nietzsche’nin eserlerinde yer alan üç tip insan; sürü insanı, özgür insan ve üstinsan kavramları anlatılmıştır. Daha sonra özgür insan anlayışından hareketle özgürlük kavramı ele alınmıştır. Bu kavram incelemesinden sonra Nietzsche’nin özgürlüğü bir kavram olarak değil, insan için bir süreç olarak ele aldığı ortaya konulmuştur. Ona göre özgürlükten değil özgürleşmekten bahsetmek daha anlamlıdır.

Nietzsche’nin özgürlük anlayışı açıklandıktan sonra Nietzsche’ye göre özgürlüğe giden yolda bazı yardımcı öğeler ve engelleyici unsurlar vardır. Bunlar arasında Nietzsche’nin özgürlüğün önünde engel olarak gördüğü hakikat kavramı, Hıristiyanlık, ahlak(özellikle sürü ahlakı), iyi ve kötünün kaynağı problemi, Tanrı gibi kavramlar açıklanmıştır. Daha sonra ise bunların özgürlüğün önünde nasıl bir engel oluşturdukları anlatılmıştır. Bunun yanında kendisi olumsuzmuş gibi gözükse de özgürlüğe giden yolda yardımcı olan Nihilizm ve *décadance* kavramları ele alınmıştır. Bu iki kavramın da Nietzsche’ye göre ne anlama geldiği ortaya konularak, özgürlük üzerinde nasıl bir etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde ise çalışma boyunca anlatılanların genel hatları çizilmiş, Nietzsche’ye göre asıl anlamda özgürlüğün ne anlama geldiği, günümüz özgürlük anlayışlarıyla uyuşup uyuşmadığı ve Nietzsche’nin özgürlük söz konusu olduğu zaman insanlara nasıl uyarılarda bulunduğu yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Sürü İnsanı, Üstinsan, Özgürlük, Ahlak, Nihilizm, Değer, Hıristiyanlık.

ABSTRACT**NIETZSCHE'S FREEDOM UNDERSTANDING****Gökçe BAŞKESEN****Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Department of
Philosophy, Master Thesis, 64 Page, October 2013****Advisor: Prof. Dr. Mevlüt ALBAYRAK**

The purpose of this study is to expose whether criticisms made on Nietzsche's freedom understanding is right or not by analysing his freedom understanding in detail. When we look at Nietzsche's works, we realize that he doesn't use the term 'freedom' independently of people. Therefore, in order to understand Nietzsche's concept of freedom, first of all his understanding of human is put forward. It is told the terms 'herd, free human and *übermensch*' who three types of people situated in Nietzsche's works. After insight of free human, it is investigated the term 'freedom'. And after this investigation of concept, it is revealed that Nietzsche analyses freedom as process for human beings not as a concept. According to Nietzsche, mentioning 'liberalizing' is more logical than mentioning 'freedom'.

After Nietzsche's insight of freedom is explained, according to Nietzsche there are some prop-factors and preventer factors on the road going to freedom. Among them, it is explained that Nietzsche regards as obstacles in front of freedom the terms truth, christianity, morals (especially morals of crowd), the problem of source of good and bad, God. Later, it is told how these form obstacles in front of freedom. Beside this, even though they look unfavourable, the terms Nihilism and decadance helping on the road going to freedom are researched. By being shown up what these two terms mean according to Nietzsche, it is put forward effects they have on freedom. In result section, it is drawn general lines told during study, it includes what freedom means in real terms according to Nietzsche, whether it goes with today's freedom insight and how Nietzsche warns people when freedom is discussed.

Keywords: Human, Herd, *Übermensch*, Freedom, Moral, Nihilism, Value, Christianity

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
NIETZSCHE’NİN, “İNSAN”, “AHLAK” VE “DEĞER” GÖRÜŞÜ	6
1. SÜRÜ İNSANI VE KÖLE AHLAKI	9
2. ÜSTİNSAN VE EFENDİ AHLAKI	15
İKİNCİ BÖLÜM	
NIETZSCHE’NİN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
NIETZSCHE’YE GÖRE ÖZGÜRLÜĞÜN ÖNÜNDEKİ ENGELLER	
1. HİRİSTİYANLIĞIN İNSAN ANLAYIŞI VE DEĞERLERİ.....	32
2. İYİNİN VE KÖTÜNÜN KAYNAĞI PROBLEMİ	37
3. BELİRLENMİŞLİK İNANCI.....	39
4. HAKİKAT KAVRAMI.....	42
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
NIETZSCHE’YE GÖRE ÖZGÜRLEŞMEYE YARDIMCI KAVRAMLAR	
1. ÖZGÜRLÜĞE GİDEN BİR YOL OLARAK NİHİLİZM	48
2. DECADANCE	52
SONUÇ	55
KAYNAKÇA	63
ÖZGEÇMİŞ	64

ÖNSÖZ

Friedrich Nietzsche, kuşkusuz hakkında en çok çalışma yapılan filozoflardan biri olmuştur. Böyle olmasının sebebi; O'nun, yaşamı ilgilendiren her konuda görüşlerinin ve çalışmalarının bulunmasıdır. Nietzsche'nin eserlerinde yer verdiği konulardan biri de özgürlüktür. Özgürlük, felsefe tarihi boyunca her zaman bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik dönemde köle-özgür ayırımı, Ortaçağda Tanrı inancının yaygınlaşmasıyla özgürlüğün ortadan kalkışı ve 19.Yüzyıl'a doğru faydacı bir özgürlük anlayışının ortaya çıkması bize gösteriyor ki tarihin farklı dönemlerinde farklı özgürlük anlayışları hüküm sürmüştür. Fakat hepsinin de kusurlu ve eksik yanları bulunmaktadır. Nietzsche ise çağımızda da büyük bir problem olan özgürlük sorununa farklı bir bakış açısı getirmiştir.

Bu çalışmada amaçlanan şey de Nietzsche'nin ortaya koymuş olduğu özgürlük tasarımının ne anlama geldiğini ve bu özgürlük tasarımı ile günümüz özgürlük anlayışı arasında bir fark bulunup bulunmadığını ortaya koymaktır. Çalışmadaki en önemli nokta Nietzsche'nin özgürlüğü bir kavram olarak ya da bir topluluğun özelliği olarak değil, bir kişinin özgürleşmesi olarak ele almış olmasıdır. Bu yüzden Nietzsche'de özgürlük kavramını incelerken, onun saptamalarını, kitlenin değil de kişilerin özgürlükleri olarak anlamamız gerekmektedir

Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) koordinatörlüğü tarafından desteklenen 3435-YL1-13 numaralı bu çalışmamı oluşturmamda ilk olarak, felsefe lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca daima desteğini hissettiğim, yaptığı yerinde uyarıları ve eleştirileriyle beni yönlendiren değerli danışmanım, Prof.Dr. Mevlüt Albayrak'a teşekkür ederim. Ayrıca yine lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca kendisinden ders almış bulunduğum, bana farklı bakış açıları kazandıran Yrd. Doç.Dr. Soner Soysal'a, bu çalışmamda akademik uyarılarını, mütevazı tavırlarını ve anlayışını esirgemeyen, jürimde bulunma nezaketini gösteren kıymetli hocam Doç.Dr. Ümit Akça'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim. Son bir yıldır yanımda olamayan ama desteğini uzaklardan bile hissettiğim, kendisinden çok şey öğrendiğim ve minnettar olduğum değerli hocam Yrd. Doç.Dr. Muttalip Özcan'a ve bana destek olan bütün arkadaşlarıma, en özel olarak ise

hayatımın her anında benden maddi manevi hiçbir desteğini esirgemeyen, benimle birlikte sabreden, karşılıksız sevmenin ne anlama geldiğini öğrenmemi sağlayan canım aileme sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Gökçe Başkesen

Isparta, 2013

GİRİŞ

Friedrich Nietzsche, kuşkusuz hakkında en çok çalışma yapılan filozoflardan biri olmuştur. Böyle olmasının sebebi; O'nun, yaşamı ilgilendiren her konuda görüşlerinin ve çalışmalarının bulunmasıdır. Bu yüzden de onun görüşleri üzerine çok fazla şey yazılmıştır. Bunlardan bazıları onun kendi eserleri üzerinden hareketle yazılırken bazıları da sanki Nietzsche'nin kendisi söylemiş gibi farklı yorumcuların ağzından yazılmıştır. Durum böyle olunca da hangisini Nietzsche kendisi söylemiş, hangisi bir yorumcunun sözleri hepsi karışır hale gelmiştir. Bu çalışmayla amaçlanan şey de bu karmaşıklıktan sıyrılıp, tamamen Nietzsche'nin kendi kaynakları kullanılarak, çok konuşulan bir kavram olan özgürlüğün Nietzsche'nin eserlerinde nasıl bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışma boyunca Nietzsche'nin özgürlükten ne anladığı ele alınacak ve O'nun diğer özgürlük anlayışlarına yöneltmiş olduğu eleştirilerin yakından incelenmesiyle birlikte, onların dayanaklarının sağlamlılığı sorgulanacak, haklı olup olmadığı ortaya konulacaktır. Haklı olması durumunda ise egemen olan özgürlük anlayışının, temsil ettiği "insan" anlayışının değerinin, yeniden sorgulanması can alıcı öneme sahip bir sorun olarak karşımıza çıkacaktır. Kısmen Hıristiyanlığın yol açtığı (tek sorumlu din değildir) bu sorunlu duruma, Nietzsche'nin düşüncelerinin bir çözüm olup olmadığı ve çağımızda karşı karşıya kaldığımız yaşamın ve kültürün yozlaşması sorununun çözümünde, bizler için bir yol gösterici olup olamayacağı meselesi tartışılacaktır.

Özgürlük, felsefe tarihi boyunca her zaman bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik dönemde köle-özgür ayırımı, Ortaçağda Tanrı inancının yaygınlaşmasıyla özgürlüğün ortadan kalkışı ve 19.Yüzyıl'a doğru faydacı bir özgürlük anlayışının ortaya çıkması da bize gösteriyor ki tarihin farklı dönemlerinde farklı özgürlük anlayışları hüküm sürmüştür. Fakat hepsinin de kusurlu ve eksik yanları bulunmaktadır. Nietzsche ise bu özgürlük problemini bir kişinin özgürleşmesi olarak ele almıştır. Buradan hareketle Nietzsche'de özgürlük kavramını incelerken, onun saptamalarını, kitle'nin değil de kişilerin özgürlükleri olarak anlamamız

gerektiğini çıkartabiliriz. Ona göre toplumun özgürlüğü diye bir şeyden bahsetmemiz yanlış olur; çünkü Nietzsche'ye göre ancak güçsüz ve zayıf olanlar sürü halinde yaşayıp, toplu bir şekilde hareket etmeye ihtiyaç duyarlar. Nietzsche, sürü halinde yaşayan bu insanların, özgür bir topluma ulaşacakları yanılgısını ve bu yanılgıyla da aslında insanı küçülteceklerini şu sözlerle anlatır:

İnsanın toptan soysuzlaşması, düşerek bugünün toplumcu ahmaklarına ve düz kafalılarına “geleceğin insanı” olarak görülüyor, idealleri olarak! - İnsanın, yetkin bir sürü hayvanına doğru (ya da, onların dedikleri gibi, Özgür topluma doğru), bu soysuzlaşması ve küçülmesi, bu insanın eşit haklara ve savlara sahip cüce insana doğru hayvanlaşması olanaklı, kuşku yok bunda!¹

Nietzsche'nin eserlerine baktığımız zaman üç tip insandan söz ettiğini görürüz. Sürü insanı, Özgür insan ve Üstinsan. Bu üç insan tipi de çalışma boyunca Nietzsche'nin kendi eserlerinden yola çıkılarak tanımlanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın konusu olan özgürlük kavramı da özgür insan tipi merkeze alınarak anlatılacaktır.

Nietzsche'ye göre, özgürleşmeye giden yol uzun ve çetrefilli bir yoldur. Bu yolun ilk kısmı da Nietzsche'ye göre, bir farkındalık yaratacak olan nihilizmden geçer. Nihilizm, insanın içinde bulunmuş olduğu durumdaki tüm anlam ve değerleri kaybetme durumudur. İnsana güven veren hiç bir şey yoktur. Her şey sahte, değersiz, anlamsız ve boşunadır. Nihilizme kapılan insan daha önceleri değerli sandığı tüm şeylerin aslında hiçbir anlam ve değerinin olmadığını fark eder. Nihilizm süreci zor ve sancılı bir süreçtir. İleri ki bölümlerde açıklayacağımız iki tür nihilizmden bahseder. Bunlardan birincisi; “... tinin gücünün azalması ve gerilemesi olarak: *pasif nihilizm*”², ikincisi ise “...tinin artan gücünün işareti olarak: *aktif nihilizm*”³dir. Birincisi ilk farkındalığı yaratan durum olan, her şeyin anlamını ve değerini yitirdiği, tüm gerçek bilinenlerin sahte olduğunun anlaşıldığı dönemdir. Nietzsche buna “Pasif nihilizm” der. Asıl önemli olan ise ikinci nihilizm sürecidir. Ve her insan da bu ikinci aşamaya geçemez. Bazıları çabalamadıkları ve güçsüz oldukları için pasif nihilizmden kurtulamazlar. İkinci olan aşama ise aktif nihilizmdir. “Aktif nihilizm” ise insanın içinde bulunduğu duruma yani pasif nihilizme adeta başkaldırıcısına

¹ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2007, §203.

² Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul, 2010, §22.

³ Nietzsche, a.g.e., §22.

itiraz etme ve onu aşma durumudur. Bu aşama insan için çok önemlidir. Eğer insan bu aşamayı geçebilir, hayattaki anlamın ve değerın kaybolduğu durumda, yeni değerlerin peşine düşüp, esas hayata anlam ve değeri verenin kendisi olduğuna ulaşabilirse bu aktif nihilizmi de başarıyla geçer. Fakat şü da düşünölmemelidir ki nihilizm kaçılması gereken bir durum değildir, aksine farkındalık yaratabilmek için gereklidir. Konumuz itibarıyla şunu diyebiliriz ki nihilizm özgürlüğün olmazsa olmazı ve özgür bir insan olmaya giden yolda atılması gereken ilk adımdır.

Nietzsche'ye göre, nihilizmin çeşitli sebepleri vardır: Hıristiyanlık, ahlak sistemleri, görünen dünyanın gerçek olarak kabul edilmemesi, idealar dünyası gibi bir dünya oluşturup bunu gerçek dünya kabul etme, belirlenmiş, sabit, değışmez bir hakikat anlayışı, iyinin ve kötünün kaynağının tanrı olup olmama problemi ve Tanrı düşüncesinin kendisi. Tüm bunlar Nietzsche'ye göre, nihilizme sebep olurlar. Dolayısıyla da, aslında özgürleşmeye giden yolda gerekli olan şeylerdir de. Fakat bu saydığımız şeyler yüzünden nihilizme kapılan kişi, eğer bu nihilizmden kurtulamayacak olursa işte o zaman özgürlüğe giden yolda zorunlu olduğunu söylediğimiz bu şeyler insanın özgürleşmesi önünde bir engel olup, onu bir uçuruma sürükleyecektir. Nihilizme kapılmanın başlıca sebepleri ve bu sebeplerin özgürlükle nasıl bir ilişkisi olduğu yazının devamında ele alınacaktır. Fakat bunlar içinde Nietzsche en çok ahlak ve Hıristiyanlık üzerinde durur. Ona göre, sürü insanının değerlendirme biçimiyle oluşturulan sürü ahlakı, Hıristiyanlığın da yapmış olduğu yönlendirmelerle, yaşam üzerinde tamamen baskı oluşturmaktadır. Bu sebeple de Nietzsche Hıristiyanlığı ve onun temsil ettiği insan ve değer anlayışını şü sözlerle adeta yerden yere vurur:

Mahkum ediyorum Hıristiyanlığı; ona, şimdiye dek herhangi bir savcının ağzından çıkan en korkunç suçu yöneltiyorum. O benim için düşünülebilir yozlukların en yükseğidir, olanaklı en son yozluğun istemi olmuştur. Hıristiyan Kilise'si yozluğunu bulaştırmadık hiçbir şey bırakmamıştır, her değeri bir değersizlik, her hakikati bir yalan, her dürüstlüğü bir ruh alçaklığı haline sokmuştur.⁴

Bu eleştirilerin kaynağına bakıldığında zaman aslında Nietzsche'nin, Hıristiyanlığın kendisine karşı tepkili olmadığı, onun hayat üzerindeki yıkıcı etkisi ve nihilistik özellikler göstermesine tepkili olduğu görülür; çünkü Nietzsche'ye göre,

⁴ Friedrich Nietzsche, *Deccal*, çev. Oruç Aruoba, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008, \$62.

nihilizm, en üst değerlerin değersizleşmesi, değer ve anlamın kökten reddedilmesi ve her şey üzerindeki Hıristiyan'ca yorum sebebiyle duyulur olan dünyanın yadsınması anlamına gelir. Ona göre Hıristiyanlık insanlara hakiki olanın öte dünya olduğunu söyleyerek, onların içinde yaşadıkları dünyadan uzak durmalarına sebep olur. Hıristiyanlığa göre insan, önceleri Tanrısal dünyada mutlu olarak yaşamaktayken, günaha bulaşması yüzünden yeryüzüne fırlatılmıştır. Yeryüzündeki aciz insanın artık tek amacı vardır; o da Tanrısal olan dünyaya geri dönmektir. Nietzsche, işte bu noktada Hıristiyanlığı eleştirmeye başlar; çünkü hakikati bu dünyanın dışında aramayı öğütler. Ona göre, “Hıristiyanlık bizi antik kültürün mirasından etti, daha sonra da, bir kez daha, Müslüman kültürün mirasından etti.”⁵

Hıristiyanlığın duyulur dünyaya karşı olan bu tutumu yüzünden Nietzsche, Hıristiyanlığı mahkûm eder, onu lanetler ve yaşamı çöküşe sürükleyen bir din olarak gösterir. *Deccal*'de bu durumu kilise havasının kirli olduğunu ve İncil okunurken de eldiven giyilmesinin gerektiğini söyleyerek anlatır. Hıristiyanlık işte bu olumsuz özellikleri yüzünden ve insanların yaşamla olan bağlarını kopardığı için zararlıdır. Bütün bunlar bir din için çok ağır, keskin, sert ve hazmedilmesi zor eleştirilerdir. Onun bu sert ve acımasız eleştirilerini önyargısız ve duygusallığa kapılmadan anlamaya çalışmak, eleştirilerinin dayanaklarını bilmek gerekir. Nietzsche, Hıristiyanlığı, yaşamı kısırlaştırıp yozlaştırdığını, insanları içinde yaşadığımız dünyadan uzak tuttuğunu ve bu açıdan onun tam bir kültür yıkıcısı olduğunu düşündüğü için suçlar. Bu da demek oluyor ki Nietzsche, Hıristiyanlığın varlığına değil, onun yaşam üzerinde yıkıcı etkide bulunmasına karşıdır. Eğer böyle olursa yaşam yozlaşır ve değersizleşir.

Diğer taraftan, Nietzsche'ye göre din de bir değerdir ve onu yaratan da tüm değerlerin yaratıcısı olan insandır. Fakat sürü insanın çıkarlarını korumak için kötüye kullanmış olduğu bu değer, zamanla bu insanların eline ayağına dolaşmış, onları kendine köle yapmıştır. Nietzsche'ye göre tıpkı sürü insanların yaptığı gibi, “dinler, yatıştırma ve eğitim araçlarını felsefecinin eline vermeyip de kendisi için onlara egemen olduğunda, en son amaç olmayı istediklerinde, bunu pahalı ve

⁵ Nietzsche, a. g. e., §60.

korkunç bir biçimde öderler.”⁶ Böylece araç olan din amaç haline gelmiş olur. Hâlbuki Nietzsche dinin de içinde bulunduğu değerlere karşı değildir. Aksine, ona göre bu insanı ilgilendiren değerler yani bilim, sanat, edebiyat, din, felsefe ve siyaset gibi değerler yaşamı zenginleştiren şeylerdir. Onun burada karşı çıktığı şey; bu değerlerin yaşam için kullanılması yerine, onlar içinden bir tanesinin diğer değerlerin ve yaşamın üzerinde başat değer olarak görülmesidir.

Çünkü ne zaman ki bir değer, yaşam üzerindeki etkisini diğer değerlerden daha baskın olarak göstermeye başlarsa, bütün değerler de ona göre şekillenecek ve amaçlarından sapmış olacaklardır. Ona göre tüm değerler birbirinden bağımsız olarak ortaya konulmalı ve hiçbir zaman bir değer diğer değerden üstün olmamalıdır. Eğer böyle olursa özgür insan dediğimiz insan, asla üstinsan olma yolunun sonunu göremez.

Nietzsche bu sorunlu duruma bir çözüm getirmek ve özgürleşebilmenin yolunu açmak için, içinde bulunduğu hayat biçimine ve o hayatın tüm sözde değerlerine karşı çıkacak bir karakter olan Zerdüşt’ü kendi sözleriyle konuşturur. Nietzsche, O dönemdeki her şeye, herkese başkaldırır. Tüm değerleri yeniden değerlendirmeye karar verir. Onun bu kararı yepyeni bir “insan” ve “değer” anlayışı ortaya çıkaracaktır. Bu insan ve değer anlayışı da beraberinde eskiden var olan ahlak, hakikat ve dünya görüşlerinin de yeniden sorgulanmasını ve şekillenmesini gerektirecektir.

⁶ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, §61.

BİRİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE’NİN, “İNSAN”, “AHLAK” VE “DEĞER” GÖRÜŞÜ

Nietzsche’nin felsefesinde kendisine temel araştırma konusu olarak aldığı problem insan problemidir. Nietzsche’ye göre, insanlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. İnsanlar arasında farklılıkların bulunması düşüncesi, Nietzsche’nin insan anlayışının temelini oluşturur. İnsanlar arasındaki bu farklılık onların hayata bakış açılarına, durumları ve eylemleri değerlendirme tarzlarındaki farklılığa, kabul ettikleri değerlere, bu değerlerin sıralanma düzenine ve onların değerlerle kurdukları ilişkilere dayanmaktadır.

İnsanların farklılığı, yalnızca iyi bulduklarının çizelgelerindeki farklılıkta, yani, çabalamaya değer iyi anlayışlarında değil de, bir de az ya da çok değerli bütün ortaklaşa tanıdıkları iyilerin farklılığında, sıralanma düzenlerinin farklılığında gösterir kendini: - hatta bunlardan daha çok iyi bir şeye sahip olup o şeyi, ele geçirmekten ne anladıklarında...⁷

Nietzsche insanların var olanları değerlendirmeleri bakımından iki tipte toplanabileceklerini söyler. Bunlar “sürü insanı” ve “üstinsan”dır. Bunlardan ilk olarak “sürü insanı”, kendine özgü bir bakışı olmayan, daha önce var olan değerlendirme tarzlarını kullanan insandır. “Üstinsan” ise hayata evet diyen, kendi kendisinin efendisi olan, durumları değerlendirirken hazırda bulunan ahlak kalıplarını kullanmak yerine, kendi başına değerlendirmesini yapabilen insandır.

Nietzsche’ye göre, insanın yaşam ile doğrudan doğruya kurduğu ilişkilerle birlikte anlaşılması gerekir. Bu sebeple de, tanımını yapacağı insanı sadece bir kesimden seçmek yerine, yaşayan, gündelik hayatta her şekilde kendini gösteren insanı ele almaktadır. Yaşayan insanı anlayabilmemiz için de onun davranışlarına bakmamız gerekir; çünkü insan kendini ancak yaptığı şeylerle ortaya koyar.

Nietzsche, her türlü eşitliğe karşı çıkar. Ona göre eşitlik düşüncesi bir hastalık gibidir. Ona göre insanların yaşadıkları ortam, uzun süre birlikte aynı yerde, aynı gereksinimlere ihtiyaç duymaları zamanla onlar arasında bir ortaklığa yol

⁷ Nietzsche, a.g.e., §194.

açmaktadır. Bu ortamın dışında kalan insanlarla ise aralarında bazı farklılar oluşmaya başlar ve birlikte yaşayan, ortak bir geçmişleri ve yaşayışları olan, ortak bir değer kavramı oluşur. Bu ortak değer kavramlarından da ortak iyi ve kötülere doğar. İnsanların farklı olmaları durumu da onların nelere iyi ya da kötü dediklerinde, hayatta neleri olumlu ve neleri reddettiklerinde kendini gösterir.⁸ Nietzsche bu düşünce ile insanlar arasında yapmış olduğu ayırımı temellendirmektedir. Bu anlayışından hareketle de kendi insan anlayışı ve onların yaşam tarzlarından oluşan ahlak görüşlerini anlatır. Sürü insanının benimsemiş olduğu sürü ahlakının karşısına, üstinsanı ve efendi ahlakını koyar. Ona göre sürü ahlakı, onun dönemimin Avrupa'sının ahlakıyla aynıdır. Nietzsche, sürü hayvanının içgüdüleri olan sürü ahlakının karşısına, ahlakın kendisi olduğunu iddia edebilen insanı koymaktadır. Bu durumu *İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserinde şu sözlerle anlatır:

Burada bilindiğine inanılan, burada özgü ve yergiyle kendi kendini yücelten, o kendisine iyi denen şey, sürü hayvanının içgüdüdür: Bir patlamayla, üstünlükle, diğer içgüdülere egemen olan ve bu değişme, belirtisi olduğu büyüyen fizyolojik yaklaştırma ve benzetmelere göre sürer. Bugünün Avrupa'sının ahlakı sürü hayvanı ahlakıdır: - İşte, anladığımız kadarıyla, olanaklı olan, olması gereken diğer çeşitlerin yanında, önünde, ardında, bütün daha yüksek ahlakların üstünde yalnızca bir çeşit insan ahlakı, oysa bu ahlak böyle bir "olanağa", böyle bir "gerekirliliğe" bütün gücüyle direnir: İnatla, amansız bir biçimde söyler: "Ben ahlakın kendisiyim, benim dışımda başka hiçbir şey ahlak değildir!"⁹

Nietzsche'ye göre insanların hepsinin en temeldeki amacı her zaman, daha fazla güçlü olmak, gücü elinde tutmak ve bununla hayata egemen olmaktır. Fakat bazı insanlar "bedenen ve ruhen ayrıcalıklı" oldukları için, daha güçlü iken bazıları ise daha zayıf ve cılızdırlar. Zayıf ve cılız olanlar ise güçlü olanlara karşı sürekli bir kin ve nefret taşırlar. Nietzsche'ye göre, "[b]edenen ve ruhen ayrıcalıklı olanlara karşı duyulan nefret; çirkin ve biçimsiz ruhların güzel, gururlu, neşeli ruhlara karşı isyanıdır."¹⁰ Bu iki tip güçlü ve güçsüz insan tarih boyunca hep bir çatışma içindedir. Fakat bu mücadele aslında tam olarak kötü bir şey değildir; çünkü yeni değerler ancak bu mücadeleler sonucunda ortaya çıkar. Nietzsche, Zerdüş olarak Pazar yerinde insanları bu mücadele için uyarır. Onlara insanın aşılması gereken bir varlık olduğunu, bunu kendilerine amaç edinmeleri gerektiğini nasihat eder. Nietzsche'nin

⁸Nietzsche, a.g.e., §43, 44.

⁹ Nietzsche, a.g.e., §202.

¹⁰Nietzsche, *Güç İstenci*, §283.

konuştuğu “Zerdüşt bu sözleri söyleyince yeniden halka baktı ve sustu. “Dikilmiş duruyorlar orada,” dedi gönlüne, “işte gülüyorlar: anlamıyorlar beni, bu kulaklara göre ağız değilim ben”¹¹ diyerek o insanları saplantılı düşüncelerinden koparamayacağını düşünmüştür. Fakat Zerdüşt bu alaylara rağmen yılmayarak, uyarılarına ve Pazar yerindeki halkın sürü değerleri ile savaşmaya devam etmiştir. Nietzsche sürü insanını anlatırken aynı zamanda yeni değerlerin ortaya konulabilmesi için insanın içindeki kargaşaya kulak vermesi gerektiğini şu sözlerle anlatır: “Diyorum ben sizlere: hâlâ kargaşa olmalı ki bir insanın içinde raks eden bir yıldız getirebilsin dünyaya. Diyorum sizlere ben kargaşa var hâlâ sizin içinizde.”¹² Aslında Zerdüşt’ün bu çabası kendi içinde ikili bir anlam taşımaktadır. O, kendi içindeki kargaşaya kulak vermelerini, yılmamalarını öğütlerken bir taraftan da kendi yaptığı şeyle örnek olmaktadır. Özgür insanı temsil eden Zerdüşt, halkın ona tepki verip, alay etmesi karşısında yine de konuşmasına devam etmiştir. Bu da bize gösteriyor ki Pazar yerindeki sürü insanları ile Zerdüşt’ün içinde bulunduğu çatışmalı durum da tıpkı insanın içindeki çatışmalı duruma benzemektedir. İnsanın nasıl içindeki gelgitlere kapılmaması, her olumsuz durumda pes etmeyerek kendine güvenmesi gerekiyorsa çevreden gelen sürü insanların tepkileri ve alay etmeleri karşısında da bildikleri yoldan ayrılmamaları gerekmektedir. İşte bu yüzden Zerdüşt’ün içimizde kargaşanın olduğunu söylediği alıntıdaki kargaşa durumu, bana insanın hem kendi içindeki çatışması hem de evrendeki güçlü ve güçsüzün yani sürü insanı ve özgürleşmeye çalışan insanın yarattığı çatışmayı anımsatmaktadır. İşte bu çatışma sayesinde insan özgürleşmesini tamamlayabilir ve ortaya yeni değerler koyabilir. Bir kez özgürleşince de üstinsan olma yolundan alıkoyamaz kendini. Her eylemi bu amaca yönelik olur; çünkü Nietzsche’ye göre,

İnsan bir kez belirli bir bağımsızlık derecesine ulaştı mı daha fazlasını ister: insanlar kendilerini güç derecelerine göre ayarlarlar: birey artık kendini sadece diğerlerinin eşiti olarak görmez, eşitlerini arar- kendilerini başkalarından ayırır. Bireyciliği, grupların ve organların oluşu izler; birbirine yakın eğilimler bir araya toplanır ve bir güç olarak aktif hale gelir; bu güç merkezleri arasına anlaşmazlık, savaş, diğerinin güçlerinin farkında

¹¹ Friedrich Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, çev. Osman Derinsu, Varlık Yayınları, İstanbul, 2008, “Zerdüşt’ün Ön Konuşması §5”.

¹²Nietzsche, a.g.e., “Zerdüşt’ün Ön Konuşması ”, §5.

oluş, misilleme, yakınlaşmalar, hizmet alışverişinin düzenlenmesi meydana gelir. Sonuçta da bir rütbe düzeni.¹³

Buradan hareketle Nietzsche'ye göre zayıf olan insanların hayata bakış açıları durumları ve nesnelere değerlendirme tarzları sonucu köle ahlakı, güçlü olan ve kendine yasa koyabilen insanın oluşturduğu efendi ahlakı ortaya çıkmaktadır.

1. SÜRÜ İNSANI VE KÖLE AHLAKI

Nietzsche'ye göre insanların birbirlerinden farklı olduklarını daha önce söylemiştik. Bazıları daha güçlü bazıları ise daha güçsüzdürler. İşte Nietzsche bu zayıf, korunmasız ve güçsüz olan insanları “sürü insanı” diye nitelendirir. Hiç bir şey bu insanların umurlarında değildir, onlar sadece varlıklarını devam ettirebilmeyi amaçlarlar. Güçsüz olan insan, zayıftır, aciz ve savunmasızdır. Dünü ve yarını olmayan içinde bulunduğu günü yaşamaya çalışan insandır. Kendi başına bir yolda yürüyemez, kara veremez, sürekli yönlendirilmeye gereksinim duyar. Hayatta kendi başına yaşamaya cesareti olmadığı için, kendisine yaşamını en kolay yoldan sürdürebileceği bir yol aramaya başlar. Bunun için de kendine bir sürü oluşturur. Bu sürüye bir lider seçer ve onu da ‘sürü başı’ yapar. Bu liderin sözünü dinleyerek kendilerine bir yol çizerler. Sürü başı onlara birlik ve beraberlik içinde olmalarını herkesin kendini bir kenara bırakıp oluşturulan bu topluluk için çalışması gerektiğini öğütler. Fakat Nietzsche'ye göre aslında:

Hiçbiri kendi iyiliği için “iyi” değildir, ancak “toplumun”, “sürünün” standartlarına göre toplumun ve sürünün akıbetinin araçları, korunması ve ilerlemesi için gerekli olanlar ve aynı zamanda bireyin içinde güncel bir sürü içgüdüsünün sonucudurlar.¹⁴

İnsanlar içlerindeki bu sürü içgüdüsü ile hareket ettikleri zaman, sürünün çıkarlarına göre bir toplum oluştururlar ve bundan sonra ortak iyilerini amaçlamaya çalışırlar. Nietzsche'ye göre ise, sürüyü bir amaç haline sokmak hatadır, amaç olan aslında kişidir. Sürü her zaman bir araç olmalıdır. Fakat Nietzsche içinde bulunduğu dönemdeki durumun tam tersi olduğunu herkesin sürü için çalıştığını söyler. Aslında bu aşılması gereken bir durumdur.

¹³ Nietzsche, *Güç İstenci*, §784.

¹⁴Nietzsche, a.g.e., §284.

Sürü insanları hayattaki her şeye sözde değerler biçerler. Onların çıkarını koruyan şeyler iyi, zararına olan şeylerse kötüdür. Bu insanlar birbirlerine o kadar çok benzemektedirler ki bir şeye verdikleri sözde değerler, yaşayış tarzları, konuşmaları bile aynıdır. Çünkü o sürünün belirli bir ahlak çerçevesi vardır, o çerçeveye göre yaşanır ve dışına çıkılamaz. Sürü insanının yaratmış olduğu bu ahlaka Nietzsche “sürü ahlakı” der. Fakat Nietzsche’ye göre aslında her bir ahlak sistemi birer yorumun parçasıdır; çünkü Nietzsche, “ ‘Ahlaklılık’ dendiğinde, ben bunlardan bir yaratığın yaşam koşullarıyla kısmen uyuşan bir değer takdir sistemini anlıyorum”¹⁵, diyerek insanların yaşam tarzlarıyla örtüşen ahlaki yorumlarını doğrular. Fakat bu durum her zaman göz ardı edilir. Ahlakın birer yorum sonucu oluştuğunu düşünmek yerine sürü insanı kendi yorumuyla oluşturduğu sürü ahlakını baş değer olarak ortaya koyar. Asıl olarak ise Nietzsche’ye göre, ahlak kavramı sadece perspektivizmden kaynaklı birer yorumdur. “*Başlıca önerim: Manevi fenomenler yoktur, sadece bu fenomenlerin manevi bir yorumu vardır. Bu yorumun kendisi ise ekstra manevi kökenlidir.*”¹⁶

Toplu halde yaşamaya gereksinim duyan sürü insanı etrafındaki şeylere ve durumlara çıkarına hizmet etmesi ve etmemesi açısından değer biçmesi sonucu kendine bir ahlak sistemi kurar. Bu ahlak sisteminin içinde yer alan iyi ve kötülere ise işlerine yarayanlara ve yaramayanlara göre belirlerler.

Gerçekten, her türlü iyi ve kötülerini insanlar kendileri vermişlerdir kendilerine. Gerçekten onları almadılar, bulmadılar onları: gökten bir ses gibi inmedi onlar kendilerine. Korumak için kendini değer biçti insan önce eşyaya, o yarattı önce anlamını eşyanın, insanca anlamını: Bunun için kendine “insan” der, yani: değerlendiren.¹⁷

Sürü ahlakı, güçsüz olan insanın güçlü olan insanlar üzerinde baskı kurma, gücü eline geçirmeye çalışma arzusunu temel almaktadır. Zaten günümüze kadar da bu hep böyle olmuştur. Bizi yöneten kişiler çok zeki ya da becerikli olduklarından değil her zaman gücü lehine çeviren insanlar oldukları için yönetici olmuşlardır. Bir sürüye çoban olunca adeta dünyanın hâkimiyemişi gibi davranırlar. Sürü topluluğunda her zaman bir birlik, beraberlik, kardeşlik duygusu vardır. Sürü başı da işte tam da bu duygularla vurur insanları. Sürü başı onlara birbirlerinden ayrılmamalarını, her

¹⁵Nietzsche, a.g.e., § 256.

¹⁶Nietzsche, *Güç İstenci*, §258.

¹⁷Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, “Binbir Gaye Üzerine”.

zaman birlik olmalarını öğütler. Böylece toplu halde yaşamayı kendisine vazife bilen sürü insanları kendilerine bir takım sözde kurallar oluştururlar.

İnsanların var olduğu tüm zamanlar boyunca, insan sürüleri de var olmuştur (aile grupları, topluluklar, kabileler, halklar devletler, kiliseler), her zaman küçük sayıdaki buyurucularla karşılaştırıldığında boyun eğenlerin sayısı çok olmuş, - dolayısıyla, boyun eğmenin, insanlar arasında en iyi ve en uzun uygulanan eğitim olduğu kolayca varsayılabilir, ortalama olarak, her bir boyun eğme gereksinmesi doğuştandır; bir çeşit formel vicdan olarak, bizden talep ettiği şudur: “Herhangi bir şeyi koşulsuz olarak yapmalısın. Kısaca “yapmalısın.”¹⁸

Sürü insanının ahlakının ardında üç şey gizlidir: “(1) Sürünün güçlülere ve bağımsızlara karşı içgüdü; (2) Sefillerin ve yoksulların talihlilere karşı içgüdü; (3) Alelade olanların istisnai olanlara karşı içgüdü.”¹⁹ Aynı zamanda sürünün oluşturmuş olduğu bu topluluğun ahlak sistemi, herkesin eşit değerde olması gerektiği görüşünü barındırmaktadır. Bunun yanında Nietzsche kendi döneminde yaşayan Avrupa insanını da sürü insanı olarak nitelendirir.

Avrupa’daki sürü insanı, kendinin biricik uygun insan tipi olduğu görüşünü veriyor, onu evcilleştiren, geçimli ve sürü için yararlı kılan özelliklerini yüceltiyor; sanki onlar has insan erdemleriymiş gibi: Dayanışma, lütuf, itibar, çalışkanlık, ölçülülük, alçakgönüllülük, hoşgörü, acıma, liderlerin ve kösemelerin kaçınılmaz olduğu sanıldığı durumlarda, insan, bugün, buyurucuların yerine kurnaz sürü insanlarını koyup onları bir araya getirmeye çalışıyor durmadan.²⁰

Nietzsche’ye göre Hıristiyan değerleri ile birebir örtüşen bu sürü ahlakı, ilk olarak güçsüz çoğunluğun, güçlü azınlığa karşı olan hınç duygusundan ortaya çıkmıştır. Güçsüz olan insanlar, güçlü olanlara karşı kendilerini daha ayrıcalıklıymış gibi göstermek ve onlar üzerinde baskı kurabilmek için Hıristiyanlık dinini oluşturmuşlardır.

Öteki insan “tipi”, “zayıf”, “nasibi kıt”, “köle ruhlu”, “tinsel” olarak “güçsüz” olduğundan, kendinden kaynaklanan ahlak yargılarına da kolay kolay ulaşamaz; yaşam ve insanlar karşısında daha çok “reaktif”, bağımlı bir tutum izler. İlkin, yaşamdan “hoşnutsuzluğu”nu dışarı vurarak, “güçlü” ve “nasıplı” insan karşısında bir tepki olarak ona “fena” der: ancak bundan sonradır ki kendisine “iyi” diyebilir. Böylece “ressentiment”ını serimler: yani,

¹⁸Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, §199.

¹⁹Nietzsche, *Güç İstenci*, §274.

²⁰Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, §199.

dolaylanmış, yansıtılmış bir duygu içeriği olarak “çekemezlik”, “hınçlılık” tutumunu.²¹

Nietzsche’ye göre; Hıristiyanlık işte bu hınç duygusundan oluşur ve her zaman zayıf olanların, zavallı ve acınası kişilerin dini olmuştur. Ancak ve ancak zayıf ve güçsüz kişiler ona gereksinim duyarlar ve kendilerini onun sayesinde güvence altına alırlar. Fakat güçlü olanın zaten böyle bir korumaya ihtiyacı yoktur ve bu yüzden Nietzsche acıma merkezli olan Hıristiyanlığı, sert bir dille eleştirir:

Acıma, gelişmenin yasasını, seçi yasasını büyük çapta etkisiz kılar, çeler. Batıp gitmek için olgunlaşmış olanları ayakta tutar, yaşamın bozuk kalıtımlılarının, sonu belirlenmişlerinin yararına kendini ayakta tutar, yaşar tuttuğu her tür nasibi kıtın bolluğuyla da, yaşamın kendisine karamsar, sorunsal bir görünüm verir. Acımaya bir erdem demeye kadar vardırılmıştır iş (—oysa her soylu ahlakta zayıflık olarak görülür—); daha da ileri gidilmiş, acıma, erdemın ta kendisi, bütün erdemlerin temeli ve kaynağı kılınmıştır, — tabii, hep göz önünde tutulması gerekir ki, bu, nihilist bir felsefenin bakış açısından yapılmıştır, kalkanına yaşamın yadsınmasını kazımış bir felsefenin.²²

Hıristiyanlıkta acı çekme şarttır, insan yaradılışı gereği kötüdür ve bu kötü nefsinı terbiye etmelidir. Bunu da kendine zarar vererek, acı çektirerek yapmalıdır. Çünkü Hıristiyanlığa göre, insan doğuştan günahkârdır ve bu günahın bedelini ödemek için yeryüzüne gönderilmiştir. Ancak tanrı isterse eski mutlu olduğu zamanlarına dönebilecektir.²³ Hıristiyanlığı temsil eden sürü insanı tipi yeryüzünü bir hapisane olarak görür. Ona göre verilen ceza bir gün bitecek ve tanrısal olan dünyaya geri dönecektir. İnsan ilk günahın bedelini henüz ödeyebilmiş değildir. Ayrıca bu günah kalıtımsal olarak da nesilden nesile geçtiği için yeni doğanlar da günahkâr olarak doğarlar. Bu yüzden insan günahkâr olan ruhunu temizlemelidir. Bunu da ancak ceza olarak atıldığı yeryüzünden uzak durup, onun nimetlerinden yüz çevirerek yapabilecektir. Nietzsche bu noktada Hıristiyanlık ve Budizm arasında şöyle bir ayırım yapar:

Görülüyor, çarımhtaki ölümle neyin sona erdiği: bir yeni, baştanbaşa kaynaklanan Budistçe barış hareketi girişimi; yalnızca vaad olarak değil, sahiden yaşanan bir yeryüzü mutluluğu için bir girişim. Çünkü bu —daha önce de vurguladım—, iki decadance dini arasındaki temel farktır: Budizm

²¹ Friedrich Nietzsche, *Deccal*, “Ekler-Notlar”.

²² Nietzsche, a.g.e., §7.

²³ Hıristiyanlığa göre insanın günahkâr olarak doğması meselesi, Hıristiyanlığın insan anlayışı adlı bölümde Kutsal Kitap’tan yapılan alıntılarla ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

vaat etmez hiç, yerine getirir; Hıristiyanlık ise her şeyi vaat eder, yerine getirdiği ise hiçtir.²⁴

Buna dayanarak Nietzsche'nin aslında dinlerin varlığına değil onların zararlı etkilerine karşı çıktığını söyleyebiliriz. Bu alıntıda Budizm'in Hıristiyanlık gibi sadece vaatler sunan bir din olmadığını, aksine O'nun yerine getirici bir din olduğunu, yeryüzünü değersizleştirmedini söyler. Yine bunlarla bağlantılı olarak Nietzsche'ye göre, "–Budizm Hıristiyanlıktan yüz kere daha gerçekçidir, –bir nesnel ve serinkanlı soru sorma mirası taşır, yüzlerce yıl sürmüş bir felsefe geleneğinden sonra gelmiştir."²⁵ Bir dinin felsefe geleneğinden gelmesi demek onun sorgulanmaya açık olması, soru sorulup cevap aranmasına müsaade edilmesi anlamına gelmektedir. Fakat Hıristiyanlık asla soru sorulmasına izin vermez, koşulsuz itaat gerektirir. Ayrıca Nietzsche şu tespitleri ile de Hıristiyan Tanrı'sının insanları yaşadığımız dünyadan nasıl uzaklaştırdığını söyler:

Hıristiyan tanrı kavramı —hasta tanrısı olarak tanrı, örümcek olarak tanrı, tin olarak tanrı— yeryüzünde ulaşılmış en yoz tanrı kavramlarından biridir; belki de tanrı tipinin batı sürecindeki en düşük seviye işaretini temsil eder. Tanrının, yaşamın aydınlanması ve bengi Evet'i olmak yerine; yaşamı çecelecek kadar yozlaşması! Tanrıda yaşamın, doğanın, yaşama isteminin düşman ilan edilmesi! Tanrının, «dünyevi»liğin her türlü yalanlanması için, her türlü «öte dünya»lık yalanı için, formül haline gelmesi! Tanrıda hiç'in tanrısallaştırılması, hiçlik isteminin tanrısallaştırılması!...²⁶

Nietzsche'ye göre, Hıristiyanlık güçsüz insanların bir avuntusudur. Onlar bedeni hor görüp ruhlarını terbiye etmeye çalışırlar. Tanrısal âlemde daha önce ruh olarak yaşanırken, yeryüzü ceza olarak gelince insan bir bedene de hapsolmuştur. Ve beden günahla ilintilidir. Bu yüzden bedensel hazlardan kaçınmak gerekir. Sürü insanı bunu kendisine ilke edinmiş olsa bile çıkarları doğrultsun da yine bunu da kendisinin lehine çevirecektir.

Hıristiyanlıkta aşağılanmış ve ezilmişlerin içgüdüleri önplana çıkar: burada amaçlarının peşine, düşenler, en alt katmanlardır. Burada meşgale olarak, can sıkıntısına karşı ilaç olarak günah kasuistiği, özeleştirisi, vicdan engizisyonu uygulanır; burada tutkular, adına sürekli «tanrı» denen bir güçlü karşısında uyanık tutulur (dua yoluyla); burada, en yüksek olan erişilmez sayılır; bağış, «lütuf» sayılır. Burada açıklık da yoktur; köşe-

²⁴ Nietzsche, *Deccal*, §42.

²⁵ Nietzsche, a.g.e., §20.

²⁶Nietzsche, a.g.e., §18.

bucak, karanlık hücre, Hristiyanca'dır; burada beden horgörülür; hijyen duyusalılık diye reddedilir; Kilise kendisini temizliğe karşı bile korur.²⁷

Nietzsche Hristiyanlığın bu değerlendirme tarzından oluşan bir ahlaktan bahseder. Bu ahlak, sürü insanını temsil eden sürü ahlakıdır. Ona göre, sürü insanı zayıf ve aciz olan, kendi başına yetemeyen bu sebeple de her zaman kendini bir tolum içinde yaşamaya mecbur olarak gören insandır. Bu insan herkese ve her duruma içinde bulunduğu sürünün ortaklaşa benimsemiş olduğu sürü değerlerine göre birer değer biçerler. Bu değer biçmeleri onların sürü ahlaklarının temelini oluşturur.

Sürü hayvanının zayıflığı, dekadanın zayıflığı tarafından üretilen ahlaklılığa çok benzer bir ahlak üretir. Birbirlerini anlarlar, birbirleriyle ittifak oluştururlar (büyük çöküş dinleri daima sürünün desteğine güvenmişlerdir). Kendi içinde sürü hayvanı hasta değildir, hatta paha biçilmezdir. Ama kendini yönetebilecek beceriye sahip olmadığı için bir "çobana" ihtiyacı vardır.²⁸

Ona göre Hristiyan insan tipi yani sürü insanı yaşamı hor görüp, onu çöküşe uğratar. Aynı zamanda özgürleşme yolunda olan insanlara karşı her zaman büyük bir nefret beslerler. Her fırsatta onları sindirmeye çalışırlar. Onların güçlü olmalarına karşın kendi zayıflıklarını acıma kavramı ile sindirmeye çalışırlar. Çünkü onlar kendilerinin gözünde de acıması varlıklardır. Sürünün diğer fertleri ile birbirlerine karşı acıma duygusuyla merhamet gösterirler. Bu sayede birbirlerine zarar vermemeyi garanti altına almış olurlar. Bu yüzden Nietzsche *Deccal* adlı kitabında sürü insanının acıma temelli dininde zayıf kişilerin tarafının tutulması ve güçlü olan, özgürleşme yolundaki insana karşı kin beslenmesi hakkında şunları söyler:

Hristiyanlığı cicileyip bicileyip, allayıp pullamamalı: Hristiyanlık bu yüksek tip insana karşı ölümüne bir savaş vermiştir, bu tipin temel içgüdülerini yasaklamış, bastırmış, bu içgüdülerden, kötüyü, kötünün ta kendisini imbiklemiş, süzüp çıkarmıştır, üzerine suç atılan tipik insan olarak güçlü insan, "lanetli insan". Hristiyanlık bütün zayıfların, düşkünlerin, nasibi kıtların yanını tutmuş, güçlü yaşamın ayakta duruş koşullarının çelişğinden bir ideal çıkarmıştır; tinselliğın en üst değerlerinin günahkârlık, sapıklık, ayartılma olarak duyulmalarını öğreterek, tinsel bakımdan güçlü doğanların bile akıllarını yozlaştırmıştır.²⁹

Son olarak Nietzsche'ye göre, tarihin her döneminde sürü insanı vardır ve var olmaya devam edecektir. Çünkü onun benimsemiş olduğu değerler zayıf ve aciz

²⁷ Nietzsche, a.g.e., §21.

²⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, §287.

²⁹ Nietzsche, *Deccal*, §5.

olanları ilgilendiren değerlerdir. Zayıf ve güçsüz olmak da her zaman çoğunluğa ait olan bir şeydir. Sadece pek az insan gücü iyi bir şekilde kullanabilmektedir. Ve çoğunluk, sürüdeki diğer üyelerle ortak olan acıma, gınahtan arınma gibi amaçlar vasıtasıyla birlikte hareket eder. Bunun için de hiç bir şeyi kullanmaktan çekinmez. Kendini kurtarmak için tüm değerleri ve insanları feda edebilir.

2. ÜSTİNSAN VE EFENDİ AHLAKI

Nietzsche'ye göre insanlar arasında beden ve ruhen farklılıklar bulunduğunu, bunun sonucunda da güçlü ve güçsüz insan olmak üzere iki insan tipinin ortaya çıktığını daha önce söylemiştik. Güçsüz olan insanın yani sürü insanının yaşam şekli sonucu kendisine oluşturmuş olduğu sözde değerler zamanla onu nihilizme sürüklemiştir. Çünkü Nietzsche'ye göre sürü insanının sözde değerleriyle yaşama biçilen değerler hayatı anlamsızlaştırıp, çöküşe sürüklemektedir. Bu durumdan, Nietzsche'ye göre, sadece bir çıkış yolu vardır; o da Üstinsanın değerler yaratarak yaşamı çöküşten kurtarmasıdır. Nietzsche'ye göre üstinsan aynı zamanda hayata anlamını veren yaratıcı insandır. Fakat bu üstinsanın ne zaman ortaya çıkacağı bilinemez. Sayıca az olanlardır bunlar. Nietzsche'nin insan anlayışında üstinsan seviyesine gelebilmek için önce özgür insan seviyesine ulaşmak gerekir. O'nun sürü insanı tipinden Üstinsan'a bir geçiş aşamasıdır, özgür insan. Fakat Nietzsche'ye göre insan aşılması gereken bir varlıktır. Bu yüzden asıl amaç üstinsan seviyesini yakalayabilmektir. Ona göre insan "daha güçlü, ortalama insanınkinden farklı koşullar altında meydana gelen ve kendini koruyan daha yüce bir türü gün ışığına çıkarmayı amaçlar. Bu tür için benim kullandığım metafor, bildiği gibi, "insanüstü insan"dır."³⁰

Nietzsche *Zerdüşt Böyle Diyordu* adlı yapıtında Üstinsan'a giden yolda ruhun üç değişiminden söz eder. "Ruhun üç değişiminden söz edeceğim size: ruhun nasıl deve, devenin aslan, aslanın da nihayet çocuk olduğundan."³¹ Ona göre ruh ilk zamanlar hayatın tüm yükünü taşımak için iki büklüm olan deve gibidir. Her zaman eğridir, hayatı boyunca çalışmaktadır. "Bütün bu en ağır şeyleri yüklenir dayanıklı ruh: ve yükünü almış deve nasıl hız alır kendi çölüne."³² Daha sonra bu deve kendi çölünün efendisi olmayı arzular. "Lakin en ıssız çölde ikinci değişim olur: burada ruh

³⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, §866.

³¹ Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, "Üç Değişim Üzerine".

³² Nietzsche, a.g.e., "Üç Değişim Üzerine".

aslanlaşır, özgürlüğü zorla ele geçirmek ve kendi çölünde efendi olmak ister.”³³ Kendi çölünün efendisi olmak için ise efendisinin yapmalısın buyruğuna karşı, kendisine istiyorum diyebilmelidir. Bunu başardığı zaman ruh aslanlaşmış olmaktadır. Fakat insanın insanlaşması için aslan bile yeterli değildir. Çünkü yeni değerler yaratabilme cesareti henüz yoktur onda. Aslan olan “[r]uhun artık efendi ve tanrı diye tanımak istemediği büyük ejder nedir? “Yapmalısın”dır bu büyük ejderin adı. Aslanın ruhu ise “İstiyorum,” der.”³⁴ Bu yüzden önce yaşama evet demesi, elini taşın altına koyarak, ileride harcanacağını bildiği halde yeni değerler yaratamaya gönlünü vermesi gerekir. İşte ancak ruh o zaman çocuk olur. Nietzsche’ye göre, “masumluktur çocuk ve unutkanlık, bir yeni başlangıç, bir oyun, kendiliğinden dönen bir çark, bir ilk hareket, bir kutsal Evet.”³⁵ Nietzsche’ye göre en önemlisi de budur. Çünkü çocuk masumluk, unutkanlık, saflıktır. Çocuk hayata “evet” diyendir. Art niyet aranmaz onda, çıkar amacı gütmeyen hiçbir zaman. Nietzsche’ye göre bu üç değişim aslında üç insan tipini temsil eder. Deve olma durumu sürü insanı, çocuk olma durumu üstinsanı, aslan olma durumu ise bu iki insan tipi arasındaki değerler üretmeye gebe olan özgür insan tipini temsil etmektedir. Özgür insan sürü insanı ve üstinsan arasında bir yeredir. Onun, aslana benzettiği özgür insan durumu olması gereken bir şeydir; çünkü “yeni kıymetler yaratmak,-aslanın bile henüz harcı değil bu: ama yeni bir yaratma için kendine özgürlük yaratmak, -buna yeter işte gücü aslanın”³⁶ işte bu noktada özgür insan üstinsana giden yolda önemli bir aşamadır. Nietzsche’ye göre özgür olan:

İnsan, hayvanla Üstün insan arasına gerilmiş bir iptir,- uçurum üstünde bir ip.

Tehlikeli bir geçiş, tehlikeli bir yolcululuk, tehlikeli bir geri bakış, tehlikeli bir ürperiş ve duraklayış.

İnsanda büyük olan, bir köprü olmasıdır onun, yoksa bir amaç değil: sevebilecek olan insanda, bir *karşıya geçiş* ve *batış* olmasıdır onun.³⁷

Üstinsan ise ancak özgür insan tipinin kendini aşması sayesinde ortaya çıkar. Nietzsche’ye göre, üstinsan hayata evet diyen, bu hayatın dışında başka bir hayat

³³ Nietzsche, a.g.e., “Üç Değişim Üzerine”.

³⁴ Nietzsche, a.g.e., “Üç Değişim Üzerine”.

³⁵ Nietzsche, a.g.e., “Üç Değişim Üzerine”.

³⁶ Nietzsche, a.g.e., “Üç Değişim Üzerine”.

³⁷ Nietzsche, a.g.e., “Zerdüş’tün Ön Konuşması”, §4.

aramayan, ortaya yeni değerler koyabilen ve bu değerlerle yeryüzüne anlamını veren kişidir. “Üstinsan anlamıdır yeryüzünün. İradeniz desin ki: Üstinsan anlamı olacaktır yeryüzünün.”³⁸ Nietzsche özgür insanı temsil eden Zerdüşt karakterinin ağzından konuşup, üstinsanların ortaya çıkacağı ortamı hazırlamayı kendine görev edindiğini şu sözlerle ifade eder:

Benim vazifem, insanlığın en yüksek anlamıyla döneceği, geriye bakacağı, ileriye bakacağı, rastlantının, rahiplerin boyunduruğundan kurtulup, niçin, niçin sorularını ilk kez toptan ortaya koyacağı o anı, o büyük öğleyi hazırlamaktır.³⁹

Nietzsche insanlara hayatı kurtarabilmenin, insan denen varlığı aşabilmenin yollarını sunmaya çalışmaktadır. Çünkü ona göre sürü insanının değerleri ve Hıristiyanlığın vaat etmiş olduğu öteki dünya masalının bir hayal olduğu ortaya çıkınca insanlar anlamsızlığa ve boşluğa düşeceklerdir. Bu onun deyimiyse nihilizm durumudur. Artık onları bu durumdan ne Tanrı ne de din kurtarabilecektir. Çünkü Tanrı ve din kavramlarının içini doldurdukları değerler, anlamını yitirmiştir. Tanrı kavramının anlamını yitirmesi Nietzsche'nin deyimiyse Tanrı'nın ölümüdür. Tanrı'nın öldüğü durumda da herhangi bir yasa ortada kalmamıştır. Yasanın kendisi insan olmuştur artık. Ama bu büyük bir boşluk durumu, büyük bir yıkımdır. İçinde bulunulan bu durumdan da ancak onun bahsettiği beden ve ruhen ayrıcalıklı olan insanların ürettiği değerler sayesinde çıkılabilir.

Tanrı önünde ha!- Ama bu Tanrı öldü artık! Ey yüksek insanlar, bu Tanrı sizlerin en büyük tehlikenizdi.

Ancak o mezara gireli beri dirildiniz sizler yeniden. Ancak şimdi geliyor büyük öğle, şimdi ancak yüksek insan efendi olacak!

Anladınız mı bu sözü ey kardeşlerim? Korkuyor musunuz yoksa: yürekleriniz mi sersemliyor? Uçurum mu açılıyor önünüzde? Cehennem köpeği mi havlıyor size?

Haydi bakalım! Haydi! Ey yüksek insanlar! Şimdi ancak doğum sancıları içindedir insan geleceğinin dağı. Tanrı öldü: şimdi *biz*, üstinsanın yaşamasını istiyoruz.⁴⁰

Nietzsche'ye göre, Hıristiyanlık insanları bu dünyaya düşman eden bir dindir. Bu dünya geçici bir yer, bir duraktır. İnsan ise bedenini hapis olarak görmeli onu terbiyeye sokmalı, maddi hazlardan uzak tutup cezalandırmalıdır. Bu anlayış

³⁸Nietzsche, a.g.e., “Zerdüşt’ün Ön Konuşması”, §3.

³⁹Friedrich Nietzsche, *Ecco Homo*, çev. Ahmet Deniz, Alter Yayıncılık, Ankara, 2008, s.94.

⁴⁰Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, “Yüksek İnsan Üzerine”, §2.

Hıristiyan insan tipinin kendine kurduğu ahlakın bir parçasıdır. Fakat Nietzsche insanların aslında tamamen bu dünyaya bağlı kalmalarını öğütlemektedir.

Bir zamanlar ruh hor bakardı bedene: bu hor bakış en yüksek şeydi o zamanlar:- isterdi ki ruh, beden cılız, iğrenç ve ölecek halde olsun açlıktan. Böyle umardı ruh bedenden ve yeryüzünden kurtulmayı.

Ah, o ruhun kendisi cılız, iğrenç ve bitkindi açlıktan ve gaddarlık büyük zevkiydi bu ruhun!

Ama, sizler de kardeşlerim, söyleyin bana: sizlerin bedenleriniz nasıl bahsediyor ruhlarınızdan? Ruhlarınız, fakirlik, murdarlık ve iğrenç rahatlık değil mi?⁴¹

Nietzsche'ye göre, üstinsan aynı zamanda güçlü ve soylu olan kişidir. Onlar iyilerini ve kötülerini kendileri belirleyebilecek durumdadırlar aynı zamanda bu iyi ve kötülerle diğerlerine yol gösterecek şekildedirler.

Soylu tipteki insan kendini belirleyen insan gibi duruyor, onanma gereksinimi yoktur; “bana zararlı olan şeyin kendisi zararlıdır” diye yargıda bulunur; kendini genellikle şeylere onur veren biri olarak bilir; değer yaratandır o. Kendisinin parçası olarak bildiği her şeye onur verir: Böyle bir ahlak kendi kendini yücelten ahlaktır.⁴²

Çünkü onlar iyinin ve kötünün ötesini görebilen insanlardır. Efendi ahlakı güçlü insanın ahlakıdır. Nietzsche'ye göre güçlü bir insan gördüklerine değer biçmeyi düşünmez. Yalnızca kendine yarayanı iyi, zarar verenı kötü bulur. Bunun yanında Üstinsan hali hazırda bir ahlak kalıbı sunmaz ortaya. Onun yaptığı, doğru değerlendirme biçimiyle şeyleri ve durumları ayrı ayrı değerlendirmek ve asıl değerini göstermektir. Sürü değerleriyle, değer biçmeye uğraşmazlar. “En azların işidir bağımsız olmak: - güçlü olanların ayrıcalığıdır. Ve buna kalkışan, buna en fazla hakkı olan, ama zorlanmadan; bu da gösteriyor ki, bir olasılıkla, yalnızca güçlü değil, ayrıca taşkınlığa kalkışıyor.⁴³ Çünkü üstinsan iyinin ve kötünün belirleyicisidir, onun yaptığı şeyler değerlidir, yaşamı ilerletecek durumdadır. Eğer yaşamı ilerletici şeyler olmazsa hayat yozlaşır ve çöküşe girer. Yaşamın yozlaşmaması için ise Üstinsana giden yol bir ödev gibidir; çünkü Nietzsche insanın ‘aşılması gereken bir varlık’ olduğunu söyler. İnsan kendini aşır üstinsan seviyesine gelmeli ki yeni değerler

⁴¹ Nietzsche, a.g.e., “Zerdüş'tün Ön Konuşması”, §3.

⁴² Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, §260.

⁴³ Nietzsche, a.g.e., §29.

yaratsın ve hayata anlamını verebilsin. Bu yüzden Nietzsche Zerdüş't karakteriyle pazar yerindeki insanları uyarmak için seslenir:

Üstüninsanı öğretiyorum ben sizlere. İnsan aşılması gereken bir şeydir. Onu aşmak için sizler ne yaptınız?

Bütün varlıklar şimdiye dek kendilerinden üstün bir şey yarattılar: sizler bu büyük meddin cezri olmayı ve insanı aşmak yerine hayvanlığa mı dönmeyi istiyorsunuz? İnsana göre maymun nedir? Gülünç bir şey, ya da acı veren bir utanç. İnsan da Üstüninsana göre böyle olacaktır tıpkı: gülünç bir şey, ya da acı veren bir utanç.⁴⁴

Ama onu dinleyenler sürü insanlarıydı ve bu dil hiç de onlara göre değildi. Zerdüş'tün söylediği üstinsandı fakat onlar böylesi bir insanı aralarında barındırmazlardı bile. Çünkü evrende canlı cansız ayırt etmeden kendini gösteren güç mücadelesi, kendini sürü insanı ve üstinsan arasında da gösterir. Onlar hayatın her döneminde rekabet içindedirler. Sürü insanı üstinsanın yarattığı değerleri harcaayıp onu görmezlikten gelmeye çalışır. Bu yüzden sürü insanları Zerdüş'tün sesine kulak vermez onunla alay edip deli derler. Zerdüş Nietzsche'nin vurgulamaya çalıştığı gibi nihilizm durumunu fark eden hem nihilizmden kurtulmaya çalışan insanı hem de kurtulmuş özgür insanı temsil eder. O bir köprüdür, geçiş aşamasıdır. Ama özgür insana bile tahammül edemeyen halk Üstinsanı gördüğü yerde yok etmeye çalışacaktır. Fakat üstinsan buna rağmen yılmadan değerler üretip yaşamı çiçeklendirmeyi kendine görev bilir bu yüzden Nietzsche'nin Üstinsanın durumu trajiktir. Çünkü hayatı boyunca üstinsan değerler üretecek sürü insanı da acımadan bunların üzerine basıp geçecektir. Bu durumun olacağını bildiği halde O, değer yaratmaktan hiçbir zaman vazgeçmeyendir. Bu sebeple içinde bulunduğu durum gerçekten de trajiktir.

Nietzsche'ye göre Üstinsan'ın ahlakı olan Efendi ahlakında asla acıma, hoşgörü, komşu sevgisi gibi Hıristiyan'ca değer kavramları bulunmaz; çünkü bunlar, Nietzsche'ye göre, yaşamı çöküşe uğratan şeylerdir. Güçlü insana göre, doğal ihtiyaçlarının özgürce gelişmesine, karşılanmasına yardım eden her şey iyidir, buna engel olanlar ise kötüdür. Bu yüzden Nietzsche, yaşamı kısırlaştıran, yozlaştıran, değerinden düşüren her şeye hayır demektedir. Efendi ahlakı derken, Nietzsche üstinsanların ahlakına efendi ahlakı demez. Eğer böyle düşünülecek olursa bu da bir

⁴⁴Nietzsche, *Zerdüş't Böyle Diyordu*, "Zerdüş'tün Ön Konuşması", §3.

kesim tarafından benimsenmiş olan, sınırları çizili bir ahlak durumuna düşer. Ona göre, Efendi ahlakı üstinsanın ahlakıdır. Üstinsan ise her türlü iyi ve kötüyü bilen, değerlendirmesini kendi başına yapabilir. Nietzsche'nin Efendi ahlakı her durumda, her bir üstinsana göre yeniden belirlenen ahlakıdır. Yaşamın ilerlemesi adına Efendi ahlakıyla hareket eden kişilerin ise yaşamı ilerletecek olan her şeye evet demeleri gerekmektedir.

Fakat üstinsanın ortaya değer koyabilmesi için öncelikle var olan değerleri ortadan kaldırması gerekir. Nietzsche bu durumu çekiçle felsefe yapmak olarak adlandırır. Ona göre tüm değer levhaları önce yıkılıp parçalanmalı, sonra yeni değerlendirme biçimleri oluşturulmalıdır. Ama bu değerlendirme biçimi sürü insanının kendisine değer olarak benimsediği sözde değerlerle değil, hayata anlamını veren üstinsanın değer olarak gördükleriyle yapılmalıdır. Nietzsche'ye göre zaten Üstinsan'ın yaptığı şeyler tamamen değerlidir. O yaşama değerini ve anlamını veren olduğu için değer ölçütü zaten odur. Yeni değerler yaratmak zorunludur yoksa sürü insanının yaşamı değersizleştirilmesiyle yaşam çöküşe sürüklenir. Bu yüzden Zerdüşt insanları yine uyarır:

Onun için ey kardeşlerim, bütün yığınlara ve zorbalığa karşı duracak ve yeni levhalara yeniden "soylu" sözünü kazıyacak bir yeni soyluluk gerek...

Ey kardeşlerim, sizleri kutsuyor ve yeni bir soyluluğun yolunu gösteriyorum sizlere: sizler geleceği doğuranlar, yetiştirenler ve ekenler olacaksınız.⁴⁵

Efendi ahlakına göre, bir eylemin değeri o eylemin amaçlarıyla ve sonuçlarıyla bağlantılı değildir, bir eylemin değeri, o eylemi kimin yaptığına bağlıdır. Eğer aynı eylemi hem sürü insanı hem de Üstinsan yapıyorsa değerli olan Üstinsan'ın yaptığıdır; çünkü Üstinsan değerleri yaratandır; değerler onun yarattıklarıdır ve sürü insanının aksine bu dünyaya evet diyen insandır. Onun yaptığı her şey yaşamı ilerletici ve zenginleştirici niteliktedir. Nietzsche'ye göre, bir şeyin değeri onun ne ölçüde yaşam ilerletici olduğunda yatar. Üstinsan'ın yaptığı her şey de yaşamı ilerletecek nitelikte olduğundan ona ait olan her şey değerli ve iyidir. Çünkü onlar hayata bağlı kalanlardır. Köklerini içinde yaşadığımız dünyaya salmışlardır. Kendilerine bu dünyayı hor görececek bahaneler uydurmazlar. Bu dünyayı değersiz kılan aslında sürü insanlarının sözde değerlerinden başkası değildir. Onlar

⁴⁵ Nietzsche, a.g.e., "Eski ve Yeni Levhalar Üzerine", §12.

kendilerine bir öbür dünya tasarımı kurup, bu dünyayı hor görürler. Fakat Nietzsche, Zerdüş'tün ağzından yine bu konuda insanlara seslenir:

Yalvarırım size kardeşlerim, bağlı kalın yeryüzüne ve inanmayın sizlere dünya ötesi umutlardan bahsedene! Zehir saçanlardır onlar, bilerek ya da bilmeyerek.

Hayatı hor görenlerdir onlar, can çekişmektedirler ve kendileri zehirlenmiştir, yeryüzü bıkmıştır onlardan: bırakın gitsinler!⁴⁶

Onun için ey kardeşlerim, bütün yığınlara ve zorbalığa karşı duracak ve yeni levhalara yeniden “soylu” sözünü kazıyacak bir yeni soyluluk gerek...

Ey kardeşlerim, sizleri kutsuyor ve yeni bir soyluluğun yolunu gösteriyorum sizlere: sizler geleceği doğuranlar, yetiştirenler ve ekenler olacaksınız.⁴⁷

Sonuç olarak yine Nietzsche Zerdüş karakteriyle insanları uyarmaktan geri durmaz. Onlara sürüyü anlatır bunlardan kaçınmaları, sürü insanının sözde değerlerinin değersizliklerini anlatmaya çalışır.

⁴⁶ Nietzsche, a.g.e., “Zerdüş’ün Ön Konuşması”, §3.

⁴⁷ Nietzsche, a.g.e., “Eski ve Yeni Levhalar Üzerine”, §11.

İKİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE’NİN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

Bu bölümde Nietzsche’nin özgürlük kavramından ne anladığını, O’na göre özgürlüğü meydana getiren unsurların neler olduğunu, kendi başına bir özgürlük kavramının olup olamayacağını ortaya koyacağız. Nietzsche’ye göre, özgürlüğün ne anlama geldiğini ancak onun insan üzerine olan düşüncelerini anlamaya çalışırsak anlayabiliriz. Çünkü Nietzsche insandan ne anladığını ifade ederken sürü insanı ve üstinsan dışında üçüncü bir insan tipinden bahseder. Bu üçüncü tip olarak ele alacağımız insan, sürü insanı ve üstinsan arasında bir geçiş vazifesi gören özgür insandır. Nietzsche eserlerinde birebir kavram olarak özgürlükten bahsetmediği için, bir insan tipi olarak anlattığı “özgür insan”, Hıristiyanlık üzerinden anlattığı “özgür isteme” ve “insanın kendini aşması” kavramlarından hareketle bir özgürlük tanımı yapılmaya çalışılacaktır.

Nietzsche özgür insanı anlatırken yine temele “güç” ve “güç istenci” kavramlarını koyar. Özgürlüğü açık bir şekilde anlayabilmemiz için öncelikle “isteme” kavramına açıklık getirmemiz gerekmektedir. Özgür insan, istemesine kendisi yön verebilen, onu birebir hayata geçirendir; çünkü özgür insan yapmalısın buyruklarına karşı ‘istiyorum’u koyabilendir. Ruhun üç değişiminde aslan metaforunu kullanarak anlattığı özgür insan tipi için şunları söyler: “Ruhun artık efendi ve tanrı diye tanımak istemediği büyük ejder nedir? “Yapmalısın”dır bu büyük ejderin adı. Aslanın ruhu ise “İstiyorum,” der.”⁴⁸ Nietzsche sürü insanların anladığı şekliyle isteme kavramına bir eleştiri getirir. Ona göre verilmiş koşullar altında gerçekleştirilen isteme, aslında bir isteme değildir. Böylesi bir isteme, ancak verilen koşullar içerisinde bir seçim yapmaya zorlanma olabilir. Nietzsche *İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserinde istemenin aslında yanlış anlaşıldığını, insanların isteme olarak düşündükleri şeyle aslında kendilerini avuttuklarını ve isteme kavramının kendisi için şu sözleri söyler;

Gelin şimdi istemenin en acayip şeyine dikkat edelim, - bu çok yanlış şey için halkın tek bir sözcüğü var: Verilen koşullar altında olduğumuz

⁴⁸ Nietzsche, a.g.e., “Üç Değişim Üzerine”.

sürece, aynı zamanda hem buyurucu hem boyun eğiciyiz, boyun eğici olarak isteme aktından hemen sonra başlama alışkanlığında olan, zorlama, itki, basınç, direnç, hareket duyumunu biliriz. Diğer yandan bu ikiliği göz önüne almayıp kendimizi sentetik “ben” kavramıyla aldattığımız sürece, bir dizi yanıltıcı sonuçlar, sonuç olarak istemenin kendisinin yanlış değerlendirilmeleri, isteme aktına yoruluyor,- isteyen insan, istemenin eylem için yettiğine içtenlikle inanır, böylece. Çünkü, durumların büyük çoğunluğunda, buyruğun etkisinin, yani boyun eğmenin, yani eylemin beklendiği yerde, görünüşün kendini sanki burada etki zorunluluğu varmış gibi duyuma dönüştürdüğü yerde isteme gerçekleşir; kısacası istemede bulunan, uygun bir kesinlik derecesiyle, isteme ve eylemin nasılsa bir olduğuna inanır-, başarıyı, istemenin gerçekleşmesini, istemenin kendisine bağlar, böylece tüm başarıyı getiren güç duyumunun yükselmesinin keyfini çıkarır. “İstem özgürlüğü” -buyuran ve aynı zamanda kendini buyruğun gerçekleştiricisi olarak gören,- böyle biri olarak, dirence karşı kazanılan zaferin keyfini çıkararak, ama bu dirençleri aslında istemenin yendiğini varsayan, istemede bulunan kişinin çok yanlış keyif dirimini anlatan söz.⁴⁹

Nietzsche burada öncelikle istemenin başlangıcında problem olduğunu anlatır. Ona göre istemenin olduğu ortamın daha önceden belirlenmemiş olması gerekir. Verilmiş bir ortam, verilmiş seçenekler arasından buyur edicinin yönlendirilmesiyle gerçekleştirilen şey insana aslında bir isteme sonucu yapılmış gibi gelir. Bu durumdaki isteme kurgusal bir ben kavramıyla oluşturulmuştur. Çünkü Nietzsche’ye göre, istemenin temelinde olan şey, ilk önce ‘ben istiyorum’ olmalıdır. Kendi başına verili olmayan bir ortamda kişinin iradesini konuşurması, mantıksal çıkarımlar yaparak kendince doğru olanı seçip istemesi. Fakat yukarıdaki alıntıyla anlatmak istediği; insanların istemede bulduklarını, özgür bir istemeye sahip olduklarını düşünürken aslında sadece bir aldatmaca içinde bulduklarıdır. Nietzsche’nin söylemek istediği şey aslında içinde buldukları ortamın bir buyur edicisinin var olduğunu ve aslında onun buyruklarını sanki kendileri istemişçesine kabullenmiş olduklarıdır. Verili koşullar altında bulunduğumuz sürece, ne kadar kendimizi kandırmaya çalışsak da, tepemizde bir buyur edici bulunmakta ve onun sözlerini, isteklerini ve buyruklarını sanki kendimiz düşünüp bulmuş gibi sahiplenmekten başka çaremiz yoktur. Bu koşullar altında, aslında, insan tam bir boyun eğendir. Fakat o kendini buyur edici olarak görmekte, koşulları oluşturanın da, bunu isteyen de,

⁴⁹Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, §19.

eylemleri gerçekleştirmek için kendisini yönlendirenin de, aslında kendisi olduğuna inanır. Böyle bir düşünce onun istemesinin özgür olduğunu düşünmesine ve aynı zamanda, bir adım daha atarak kendisinin de özgür olduğuna inanmasına yol açar. Aynı zamanda, özgür isteme diye bir şeye de karşı çıkar; çünkü istemenin özgür olmaması gibi bir şey söz konusu olamaz. İnsan istemesini özgür olan ve olmayan diye ayırırsa bunun sonucunda çok büyük yanılsamalar ortaya çıkar. Özgür olmayan istemelerine baskı, zulüm, zorlama gözüyle bakarak bunun ardına sığınmaya çalışacaktır. Böylesi bir isteme özgürlüğü, Nietzsche'ye göre, sadece bir aldatmaca, yanılsamadır. İstemelerine zaten insan kendi başına yön verir. Özgür olmayan isteme diye bir şey söz konusu değildir. Böylesi bir şey olsa olsa yaptırımdır, zorlamadır. Burada da istem aramak saçmadır; çünkü Nietzsche'ye göre,

“Kendi-başına-olan”da, “nedensel bağ”, “zorunluluk”, “psikolojik özgür olmayış” diye bir şey yok; orada sonuç, nedeni izlemiyor, “yasa” işlemiyor orada; nedeni, artarda gelmeyi, birbiri için olmayı, göreceliği, zorlanmayı, sayılı, yasayı, özgürlüğü, gerekçeyi, amacı düzenleyen biziz; bu simge -dünyayı, “kendi başınaymış” gibi, şeylerin arasına katıp, karıştırırsak, o zaman, bir kez daha, her zamanki gibi, yani, mitolojik davranmış oluruz. “Özgür olmayan isteme”, mitolojidir: Aslında gerçek yaşamda yalnızca güçlü ve zayıf istemeler söz konusudur. - Bir düşünür “her nedensel bağı” ve “psikolojik zorunluluğu”, bir zorlama, gereksinme, boyun eğme yükümlülüğü, baskı, kısıtlanma olarak duyarsa, bu, hemen her zaman kendinde eksik olan bir şeyin belirtisidir.⁵⁰

Nietzsche'ye göre, özgürlük güçlü olabilmekle, verilen koşulları yıkabilmekle mümkündür. Özgür istem yanılığında olan birçok insan bu duruma kendilerini tamamen kaptırmışlardır. Onlar başka türlü olabileceğini asla düşünmezler. Çünkü bu aldatmacadan kurtulma gücünü bir türlü kullanıp taşıyamazlar. “En azların işidir bağımsız olmak: - güçlü olanların ayrıcalığıdır. Ve buna kalkışan, buna en fazla hakkı olan, ama zorlanmadan; bu da gösteriyor ki, bir olasılıkla, yalnızca güçlü değil, ayrıca taşkınlığa kalkışıyor.”⁵¹ Buradan anlamamız gereken ilk olarak bazı kimselerin özgür olabileceğidir, bu kişilerin ancak güçlü kimseler oldukları ve zaten sadece bu kişilerin zorlanmadan, her hangi bir baskı altında bulunmadan özgürleşmeyi gerçekleştirebildiğidir. Bunun yanında bu az olan güçlü kimseler, sadece gücünü konuşturma, istemesini harekete geçirme eyleminde bulunmayıp ayrıca verili koşulları yıkmaya da çalışmaktadır. Bunu da Nietzsche, taşkınlık olarak nitelendirir. Bir toplum

⁵⁰ Nietzsche, a.g.e., §21.

⁵¹ Nietzsche, a.g.e., §29.

için taşkınlık yapan kimseler pek hoş karşılanmazlar fakat Nietzsche tam da bunun yapılması gerektiğini söyler. Taşkınlık yapabilecek güçlü insanlar ancak bu özgürleşme işini becerebilirler.

Özgürlük, Nietzsche'ye göre, sürü insanının ağzına pelesenk olmuş bir kavramdır. Özgürlüğü hayatlarının her alanına yaymayı, herkes için aynı anlama gelmesini istemektedir. Sürü insanları Nietzsche'nin yapmış olduğu güçlü güçsüz ayırımını farklı bir açıdan ele aldığı için, bu ayırımı da acıma duygularıyla bakarlar. Onlara göre hayatın her alanında özgürlük, hak, adalet, eşitlik gibi kavramlar hüküm sürmelidir. Sürüye göre, zayıflara sahip çıkmak ve acımak gerekir. Zaten sürü insanı tanımını beraberinde acıma duygusunu da her zaman getirir. Bu sürü insanları, her zaman kendilerine bir sürü başı ararlar ve bu eşitlik ve özgürlüğün onlar tarafından kendilerine tanınmalarını isterler. Kendileri güçlü insanlar olmadıkları için hayatlarının vazgeçilmez bir parçası haline getirdikleri özgürlük, hak eşitlik gibi kavramların her zaman onlara birisi tarafından verilmesini beklerler. Başlarında bir çoban ve onun arkasından gelen sürü bulunmaktadır. Bu çoban bir kurtarıcı gibi onların sorumluluklarını da üstlenerek, onlara özgürlüklerini vermiş olmaktadır. Bu kişiler özgür olmayı, her istediklerini yapabilmek ve herkesle eşit olabilmek olarak algıladıklarından ötürü, bu yapacaklarını birilerinin onaylamasını ve kendilerini yönlendirmesini beklerler. Bu kişi de onların sürü başları yani günümüz deyişiyle yöneticileridir. Bu sürü başlarına insanlar kendi gözlerini, kulaklarını, düşüncelerini emanet ederler. Çünkü kendileri duyularının sonuçlarına bile katlanamayacak derecede güçsüzdürler. Yönetici onların yerine bakar, onların yerine görür, duyar, düşünür... Ve onların duymak ve görmek istemedikleri ne varsa onları bu istemedikleri şeylerden uzak tutarlar. Fakat aslında bu insanlar böyle yaparak kendi gerçeklerinden kaçmaktadırlar. Görmez ya da duymazlarsa o şeylerin olmadığını düşünürler. Ama gerçek böyle değildir. Bu sürü başları onların duymaktan ya da görmekten kaçındıkları şeyleri saklamakla kalmayıp kendi keyfine göre, onlara sadece görmek istedikleri şeyleri gösterirler. Sürü insanının istediği böylesi bir yaşamın aynısı Nietzsche'ye göre Hıristiyan inancının kökenlerinde de bulunur. Zaten sürü insanının özelliklerini anlatırken, Hıristiyan inancının bu insan tipi üzerindeki etkisine de şiddetle vurgu yapar:

Baştan beri, Hıristiyan inancı bir özveridir: Bütün özgürlükten, bütün kibirden, bütün ruhun kendine güveninden özveri; aynı zamanda, boyunduruk altına girme, kendini alaya alma, kendini çarpıtmadır. Yıpranmamış, çok yüzlü, çok şımartılmış bilincin peşkeş çektiği bu inançta, zalimlik ve dinsel bir Fenikelilik vardır.⁵²

Nietzsche aslında dinin kendisine karşı çıkmaz. Onun karşı çıktığı şey dinin hayat üzerindeki zararlı etkileridir. Bunu da anlatırken Hıristiyanlığı temele alır; çünkü Hıristiyanlığın yaşam üzerinde alçaltıcı, zararlı bir etkisi vardır. Müslümanlık, Yahudilik ve Budizm'i ise yüceltir.

Kişi, Hıristiyan hareketin önderlerinde herhangi bir anlayış eksikliği varsaymakla, kendisini bütünüyle yanıltır : —ah, bunlar pek kurnazdırlar, kutsallık kertesinde kurnaz, bu Kilise Babası Efendiler! Onların eksikliği, bambaşka bir şey. Doğa onları biraz ihmal etmiş, —onlara, biraz da saygıdeğer, dürüst, temiz içgüdüler vermeyi unutmuş... Laf aramızda, bunlar daha erkek bile değildirlir... Müslümanlık, Hıristiyanlığı horgörüyorsa, bin kez haklıdır: Müslümanlık erkekleri varsayar...⁵³

Nietzsche'ye göre, Hıristiyanlık denilen din insanları antik dönemin zenginliklerinden mahrum bırakıp Müslümanlığın kültüründen de mahrum etmiştir. Nietzsche Müslümanlığı övdüğü gibi Yahudiliği de över. Ona göre, Yahudiler onun bahsettiği değerleri ters yüz etme durumunu gerçekleştiren bir toplumdur. Bu sebeple Hıristiyanlık ile kıyaslanması söz konusu bile olamaz. Nietzsche'ye göre,

Yahudiler, değerlerin tersine çevrilmesi mucizesini başarmışlardır; onlar sayesinde yeryüzündeki birkaç bin yıllık yaşam yeni ve tehlikeli bir çekicilik kazanmıştır: Peygamberleri, zengin, tanrısız, şeytan, zorba, şehvetli olanı birleştirmiş, ilk kez şu kahrolası “dünya” sözünü kullanmıştır. Bu değerlerin tersine çevrilmesi (“yoksul” sözcüğünün “kutsal” ve “dost”la eş anlamlı sayılmasını da içeren) Musevi halkının anlamını oluşturuyor: Ahlakta kölelerin başkaldırısı başladı onlarla.⁵⁴

Müslümanlık ve Yahudiliği Hıristiyanlıktan ayrı bir yere koyduktan sonra Nietzsche Budizm hakkında da bazı tespitlerde bulunur. Nietzsche'ye göre, Budizm de bir çöküş dinidir fakat Hıristiyanlıktan farklı olarak Budizm kendi başına gerçekçi bir dindir. Felsefe kökenli bir din olduğundan türü ise soru sorma konusunda cesurdur. Ahlak kavramından kendini arındırılmış bir din olan Budizm aynı zamanda Nietzsche'ye göre, iyinin ve kötünün ötesindedir. Nietzsche *Deccal*'de tam olarak Budizm'i Hıristiyanlıktan şu sözlerle ayırır:

⁵² Nietzsche, a.g.e., §46.

⁵³ Nietzsche, *Deccal*, §59.

⁵⁴ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, §195.

Hıristiyanlığı yargılamakla, onunla akraba olan, hatta inananlarının sayısı daha fazla olan bir dine haksızlık etmek istemem: Budizme. İkisi de nihilist dinler olarak aynı sınıfa girerler —décadence dinleridir bunlar—, ama, en ilginç biçimde de birbirlerinden ayrılırlar. Şimdi karşılaştırılabilir olmalarını da, Hıristiyanlığın eleştiricileri, Hint bilginlerine borçludurlar. —Budizm Hıristiyanlıktan yüz kez daha gerçekçidir —bir nesnel ve serinkanlı soru sorma mirası taşır, yüzlerce yıl sürmüş bir felsefe geleneğinden sonra gelmiştir, bunun “tanrı” kavramı da giderilmiş haldedir. Budizm, tarihin bize gösterdiği biricik sahici pozitivist dindir, bilgi kuramında bile (sert bir fenomenalizm—), artık, “günaha karşı savaş” demez, gerçekliğin hakkını vererek, “acıya karşı savaş” der. Onu Hıristiyanlıktan derin bir biçimde ayıran da, ahlak kavramlarının kendini aldaticılığını geride bırakmış olmasıdır, —Budizm, benim dilimle söylendikte, iyinin ve kötünün ötesinde durur.⁵⁵

Nietzsche hayatta bulunan yaşam üzerinde ilerletici etkisi olan her şeyi olumlar. Eğer dinin içerisinde de böylesi yaşamı ilerletici bir etki varsa dini de olumlar. İnsan hayatını devam ettirirken nasıl sosyal ve ekonomik koşulları kullanabiliyorsa, yararına olanı seçip zararına olanı iteliyorsa din için de aynısı geçerlidir. Nietzsche dinin içerisindeki iyileştirici, zenginleştirici öğelerin kullanılmasından yanadır. Tabii ki dinin kendisinde olan bu yardımcı öğeleri de ancak bazı insanlar kullanabilirler. Bu öğelerle ilerlemeyi sağlayacak olanlar sürü insanları değil, özgür insanların kendileridir. Nietzsche bu kişileri eserlerinde Filozof, özgür ruhlular diye nitelendirir. Nietzsche'nin dinin kendisini tamamen yadsımadığını, onun da insanın yaşamında bir yeri olduğunu, insanları bir adım daha ileri götürmede ve onu kullanarak gücü arttırabilmelerine faydasının olabileceğini şu sözlerle anlatır;

Filozof, biz özgür ruhların, onu anladığımız gibi-, insanın tüm gelişiminin vicdanına sahip en kapsamlı sorumluluğu taşıyan insan olarak: Bu filozof, eğitimi ve yetişmesiyle ilgili yapıtları için dinleri kullanacak, tıpkı var olan siyasal ve ekonomik koşulları kullandığı gibi. Seçici, yetiştirici, yani hep yıkıcı aynı zamanda yaratıcı ve biçim verici dinin yardımıyla uygulanabilen etki, koruduğu ve sürdürdüğü insan türüne bağlı olarak, çok yönlü ve çeşitlidir. Güçlü, bağımsız, buyruk vermek için önceden belirlenmiş, hazırlanmış, onda yönetici ırkın aklının ve sanatının vücut bulduğu birine göre din, dirençleri yenmek, yönetebilmek için bir başka araçtır; yöneteni ve yönetileni birbirine bağlayan ve yönetilenlerin buyruğa uymaktan kaçınmayı isteyen vicdanını, onda gizli ve içten olanı yönetene açan ve teslim eden bağ olarak; eğer böyle soylu bir kökten gelen tek tek bireyler, yüksek ruhlulukla, daha bir içine çekilmiş, iç denetime, düşünceye ağırlık veren bir yaşama yöneliyor ve kendilerine en ince yönetim biçimini arıyorsa (seçilmiş müritler ve biraderler için), o zaman din daha kaba yönetimlerin belasından ve gürültüden dinginlik, bütün politikasının zorunlu kirinden temizlik elde etme aracı olarak bile kullanılabilir. Brahmanlar, örneğin, böyle anladılar: Bir dinsel örgüt yardımıyla

⁵⁵ Nietzsche, *Deccal*, §20.

kendilerini daha yüksek, krallık üstü görevlerle yüklü insanlar olarak uzakta ve dışta duyup tutarak, kendilerine halkın kralları olarak atanma gücünü verdiler.
56

Bu alıntı bize gösteriyor ki Nietzsche insansal bir değer olan dinin de aslında doğru yerde ve doğru şekilde kullanırsa yaşam üzerinde olumlu etkilerinin olabileceğini göstermektedir. İnsan özgürleşmesinde, kendini aşmasında siyasi ve ekonomik kavramları, değerleri kullandığı gibi dini de kullanabilir. Bu sayede insan gücünün farkına varıp, onu en iyi şekilde kullanmaya başlar ve özgürlük yolundaki en güçlü adımları atmaya koyulur. Fakat bugüne kadar din konusunda kazanan ancak sürü insanları olabilmıştır. Çünkü onlar dini kendilerine koruma kalkanı haline getirdiler, yaptıklarının ve daha da yapacaklarının ardına dini yerleştirip çıkarlarını koruma çabalarını mubah gösterdiler. Din de sürü insanının değersizleştirmesinden nasibini alıp, onun çıkarlarına hizmet eder bir hale büründü. Bu durumu Nietzsche özellikle Hıristiyanlık üzerinden yaptığı açıklamalarla anlatır. Hıristiyanlığı yerden yere vuran Nietzsche onun ancak sürüye hitap eden bir din olabileceğini söyler. Ve ne yazık ki sürü insanı çıkarları söz konusu olduğunda gözü hiç bir şey görmez, komşu sevgisinden bahsetmesine rağmen bencilliği ile komşusunu bir anda silebilir ve o kazanır. Bu dini kullanma durumunun aynısı Nietzsche'nin eleştirdiği bir başka kavram olan ahlak kavramında da kendini gösterir.

Nietzsche'ye göre, ahlaki yargılar insanların geçmişe saplanıp kalmalarından ve sadece "yapmalısın"lara uymalarından başka bir şey değildir. Yaşamı ilerletmeye yönelik olmayan her şeye savaş açar, Nietzsche. Daha öncesinde, özgürleşme yoluna giderken bir yıkım yapacağımızdan söz etmiştik. Bu yıkım şimdi de var olan ahlaki ön yargılarımıza uygulanacaktır. Çünkü özgürleşmeyi tamamlayabilmek için bu yıkım gerçekleşmek zorundadır. Nietzsche'ye göre, yaşamı çöküşe uğratan en büyük etkenlerden biridir ahlak. Tabi ki ahlak denilince tüm belirlenmiş ahlaki yargıları kasteder; çünkü bir kez işe yaradı diye körü körüne bağlanıp kalınan tüm ahlak sistemleri yaşamı çöküşe uğratar. Fakat yine de, eleştirilerinin merkezinde sürü insanların benimsemiş olduğu, onların çıkarlarının koruyucusu olan sürü ahlakı vardır. Amacımız özgürleşmeye giden insanın adımlarını ortaya koymak olduğu için

⁵⁶ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, §61.

şimdi de, Nietzsche'nin ahlak üzerine olan eleştirilerini ele alacağız. Nietzsche'ye göre,

Niçin herkesin ondan uzak kalması gerektiğinin gerçekten de yüz ayrı gerekçesi vardır - becerebilene! Öte yandan, gemisi, eğer bu sulara itilmişse, iyi, hadi öyle olsun! Sıksın dişini şimdi! Gözlerini dört açsın! Sıkı sıkı yapışsın dümene! - Dosdoğru ahlakın üstüne doğru gidiyoruz, ezip geçiyoruz, oraya dek seferimizi uzatmaya kalkışarak; belki de ahlakımızın geri kalanını hurdahaş ediyoruz - ama, kim umursar ki bizi! Yürekli seyyahlara ve serüvencilere, hiç bir zaman daha derin bir sezgi dünyası kendini açmamış ki.⁵⁷

Nietzsche ahlaki yargılardan sakınmamız gerektiğini ve ona karşı bir savaş açmamız gerektiğini söylüyor. Bu zorlu yolda temkinli davranmamızı ve kararlı olup vazgeçmemizi; çünkü bu ahlak yıkımını ancak bu şekilde hareket edebilirsek başarabileceğimizi söylüyor. Özgürlüğün ön koşulu önce bir yıkım gerçekleştirmek olduğundan, biz de öncelikle var olan ahlakı yıkıp parçalamalıyız. Çünkü ahlak dediğimiz içinde yaşadığımız toplumun sınırlarını çizmiş olduğu iyiler ve kötülerin bir araya getirilmiş halidir. Bu sınırlar içerisinde hareket edersen iyisindir, eğer sınır dışına çıkmaya başlarsan dışlanma başlar ve kötü olursun. Nietzsche'ye göre, ahlak işte böylesi yorumlardan ve değer biçmelerden oluşur. Çünkü *Güç İstenci* adlı eserinde Nietzsche; “[a]hlaklılık” dediğinde, ben bundan bir yaratığın yaşam koşullarıyla kısmen uyuşan bir değer takdir sistemi anlıyorum⁵⁸ der. Değer biçmeler dediğimiz zaman aslında, o şeye kendi kafamızdaki çizmiş olduğumuz ölçütlere göre attığımız bizce olan değerleri kastediyoruzdur. Bu bizce olan değerler hangi toplumda ortaya çıkıyorsa o toplumun benimsemiş olduğu değerleri temel alacaktır. Çünkü bir ahlak sistemi ancak içinde yetiştiği ortamın iyilerini ve kötülerini barındırır. Bize o toplum hakkında bilgi verir. Nietzsche bu durumu şöyle ifade eder: “Eskiden insan her ahlaklılık için şöyle derdi: “Meyveleri sayesinde onları tanıyacaksınız.” Ben tüm her ahlaklıklar hakkında şöyle derim: “Sayesinde içinden çıktığı toprağın farkına vardığım bir meyvedir.”⁵⁹ Bu sözler de bize gösteriyor ki, Nietzsche'nin ahlak konusundaki eleştirilerini, o ahlakın köklerini salmış olduğu toplum ve onun değerleri için de söyleyebiliriz.

⁵⁷Nietzsche, a.g.e., §23.

⁵⁸Nietzsche, *Güç istenci*, §256.

⁵⁹Nietzsche, a.g.e., §257.

Nietzsche'ye göre, ahlakın kökeninin değer biçmeler olduğunu ve bu değer biçmelerin temelinde de içinde yaşanan toplumun iyi ve kötü algısının olduğunu söylemiştik. Buradan hareketle, diyebiliriz ki, her bir ahlak anlayışı aslında birer yorumdur. Perspektivizme bağlı olarak ortaya konulmuş olan yorumlar vardır. “Başlıca önerim; Manevi fenomenler yoktur, sadece bu fenomenlerin manevi bir yorumu vardır. Bu yorumun kendisi ise ekstra manevi kökenlidir.”⁶⁰ Bundan dolayıdır ki birinin diğerine olan bir üstünlüğü söz konusu değildir. Fakat bir yorum yaşamı ne derecede güçlendiriyorsa o kadar gerekli ve değerlidir. Bu noktada bir ahlaki yargının değerli olup olmadığı yaşam ilerletici olup olmadığına bağlıdır. Eğer yaşamı çöküşe uğratiyorsa bu ahlak sisteminin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Nietzsche bizim ahlak dediğimizin sadece kendi perspektiflerimizden oluşturduğumuz değer yargıları olduğunu söyler. Nietzsche'ye göre:

Tüm değer takdirleri kesin bir perspektiften yapılır. Bireyin, bir topluluğun, bir ırkın, bir devletin, bir kilisenin, bir inancın, bir kültürün korunması perspektifinden. —Değer takdirlerinin daima bir perspektiften yapıldığını unuttuğumuz için, tek bir birey kendi içinde çok büyük miktarda çelişkili değerlendirmeler ve sonuç olarak çelişkili dürtüler taşır.⁶¹

Bu da bize gösteriyor ki, Nietzsche için her bir ahlak sistemi kendi içinde birer yorumdur. Bundan dolayı da her bir ahlak sisteminin doğruluğu ve yanlışlığı sorgulanabilir. Nietzsche'nin karşı çıkmış olduğu şey de tam buradan kaynaklanmaktadır. O ahlaklara karşı çıkmaz. Yorumdan oluşan ve sonrasında da diğer yorumlara kapalı olan ahlaklara karşı çıkar. Ona göre insan ahlakın kendisi olmayı başarmalıdır; çünkü insan ancak kendi kurallarını kendisi koyabilirse özgür insan olabilir. Var olan ahlak kalıplarını yıkmalı kendi değer ölçütünü kendisi belirlemelidir. Nietzsche'ye göre “[ö]zgür insan ahlaksızdır, çünkü o her bakımdan geleneğe değil, kendisine bağlı olmak ister.”⁶² Geleneğe bağlı olmak belirli bir ahlak kalıbının sınırları dışına çıkmamak demektir. Nietzsche'ye göre ise geleneğe bağlı kalma, ahlak kalıplarını aşmamak sürüden asla kopma yaşanamayacağı anlamına gelir.

⁶⁰ Nietzsche, a.g.e., §258.

⁶¹ Nietzsche, a.g.e., §259.

⁶² Friedrich Nietzsche, *Tan Kızıllığı*, çev. Özden Saatçi, Say Yayınları, İstanbul, 2009, “Birinci Kitap”, §9.

Nietzsche'ye göre özgürlüğün önündeki en büyük engel işte bu ahlak anlayışlarıdır. O, ahlakın temelini parçalarken özellikle Hıristiyan ahlakının yıkılması gerektiğine vurgu yapar. Çünkü Hıristiyan ahlakı yani sürünün ahlakı, yaşam üzerinde çökertici bir etki yapmaktadır. Özgürleşmesini tamamlamış insanın tam karşıtı olan sürü insanı ve onun benimsemiş olduğu sürü ahlakı yaşam üzerinde olumsuz etkisi olan ahlakın ta kendisidir. Özgürlük de ancak böylesi ahlak sistemleri yıkılarak gerçekleştirilebilecektir. Hıristiyan ahlakının yani sürünün ahlakının yaşamın üzerindeki zararları ve özgürleşmeye nasıl engel olunduğu ise açık bir şekilde sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NIETZSCHE'YE GÖRE ÖZGÜRLÜĞÜN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

1. HİRİSTİYANLIĞIN İNSAN ANLAYIŞI VE DEĞERLERİ

Bu bölümde yapacağımız; Hıristiyan öğretisinin temsil ettiği insan tipini, onun değerlerini, iyilerini ve kötülerini; kutsal metinlerde anlatılanlardan ve Hıristiyanlığı temsil eden filozofların görüşlerinden yararlanarak, onlara göre aslında insanın nasıl bir varlık olduğunu orta koymaktır. Kutsal kitaptaki insanı ve onun yaşam biçimini ele aldığımız zaman, aslında onun nasıl bir ahlaka yöneldiğini de görmüş oluruz. Elde edeceğimiz Hıristiyan öğretisinin temsil ettiği bu insan tipinin ahlakı aslında, Nietzsche'ye göre, bize onun yaşama nasıl bakmış olduğunu ve bununla birlikte neleri değer saydığını ve onun bu değerleriyle de yaşam üzerine nasıl etkilerde bulunduğunu gösterecektir. Çünkü Nietzsche *İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserinde her düşüncenin beraberinde yaşama yönelik bir bakış açısının olduğunu ve aslında bu bakış açısının altında ise, onun benimsemiş olduğu ahlakın bulunduğunu söyler:

Bana gittikçe açık görünüyor, şimdiye kadarki her büyük felsefe şöyle olagelmiş: Yazarının gönüllü itirafı ve bir çeşit istem dışı, kayda geçirilmemiş bellek; üstelik her felsefede ahlaksal (ya da ahlakdışı) niyetlerin, her zaman bütün bitkilerin kendisinden geldiği asıl yaşam tohumunu oluşturması. Bir felsefecinin en uzak metafiziksel savlara sahiden nasıl ulaştığını anlamak için, önce şunu sormak iyi (ve akıllıca) dir: Hangi ahlaka yöneliyor o?⁶³

Eski Ahit Yahudi toplumunun aç gözlülüğü ve laf dinlemeziği yüzünden bozulmuş, Tanrı da bu antlaşmayı feshetmiştir. Bu yüzden onlara, Tanrı'nın yeni emir ve yasaklarını bildirecek olan İsa'nın geleceği, önceden Eski Ahit'te Musa'ya; “onlara kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağzından işiteceksiniz. Kendisine buyurduklarımın tümünü onlara bildirecek. Adıma konuşan peygamberin sözlerini dinlemeyeni ben cezalandıracağım”⁶⁴ ve “Bundan ötürü Rab'bin kendisi size bir belirti verecek: İşte, kız gebe kalıp bir oğul doğuracak;

⁶³ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, §6.

⁶⁴ Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Yasanın Tekrarı, 18: s.18, 19.

adını İmmanuel ‘Tanrı’ koyacak”⁶⁵, “Yönetim onun omuzlarında olacak. Onun adı Harika Öğütçü, Güçlü Tanrı Ebedi Baba, Esenlik Önderi olacak”⁶⁶ sözleriyle haber verilmiştir. İsa Eski Antlaşmaya uymayan, başıboş olan bu toplumu dize getirmek, onlara doğru yolu göstermek için gelecektir. Çünkü İnsanlar ilk günah yüzünden, günaha bulaşmış ve farklı şekillerde sürekli günah işlemektedirler. Eski Ahit’te anlatılan Âdem ve Havva tarafından işlenen ilk günah inancı, Tanrı ve insanlar arasındaki ikinci antlaşma olan Yeni Ahit’te kendini, nesilden nesile kalıtım yoluyla geçen asli bir günah olarak gösterir.

Yeni Ahit, Hıristiyan öğretisinin anlatıldığı antlaşmadır. Tanrı, Yeni Antlaşmada anlatıldığı üzere insanlara yol gösterici olarak bu defa da İsa’yı göndermiştir. Tanrı’nın inayetine kavuşmak, günahattan temizlenebilmek için artık bu elçinin sözleri dinlenmelidir. İsa Mesih, insanları doğru yola çevirecek onların bağışlanmalarını sağlayacak “herkes nasıl Âdem’de ölüyorsa, herkes Mesih’te yasama kavuşacaktır.”⁶⁷ Mesih sayesinde hayata tutunacak olan bu insanlar hasta ve zayıf olan insanlardır. Matta’da bu durum İsa tarafından etrafındakilere şöyle anlatılır: “Sağlamın değil, hastaların hekime ihtiyacı var. Gidin de, ‘ben kurban değil, merhamet isterim’ sözünün anlamını öğrenin. Çünkü ben doğru kişileri değil, günahkârları çağırmaya geldim.”⁶⁸ Hıristiyan inancının temelinde, İsa Mesih’in hem Tanrının oğlu hem de insanı Aslı Günahattan kurtaracak olan kişi olduğu düşüncesi vardır. Tanrı, insanlığı bu günahkârlığından kurtarmak için biricik oğlunu yeryüzüne göndermiştir. Hıristiyanlıktaki günah kavramı, insanın Tanrı’nın isteğine aykırı davranması, Tanrı’yı rahatsız edecek söz ve davranışlarda bulunması, Tanrı’dan uzaklaşması ve Tanrı’ya başkaldırısıdır. İnsan inancını koruyamadığı müddetçe de günahattan sakınamaz “çünkü herkes günah işledi ve Tanrı’nın yüceliğinden yoksun kaldı.”⁶⁹ Kutsal Kitap’ta insanın her dönemde günah işlemeye devam ettiği bu sözlerle anlatılır ve bu yücelikten yoksun kalınma sorunu ancak İsa’yla aşılabilecek bir durumdur. “Başlangıçta Söz vardı ve Söz Tanrı’yla birlikteydi ve Söz Tanrı’ydı.

⁶⁵ Yeşaya, 7: s.14.

⁶⁶ Yeşaya, 9: s.6.

⁶⁷ Korintliler, 15: s.22.

⁶⁸ Matta, 9: s.12.

⁶⁹ Romalılar, 3: s.23.

Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey onun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey onsuz olmadı.”⁷⁰

Aramızda yaşayan bu elçi'nin geliş amacı insanlara yol göstermekti. İnsan günahkâr bir varlık olduğu için, Tanrı'nın lütfunu kazanmalıydı ve bunu da kendi başına yapamayacağı için Tanrı, İsa'yı onlara göndererek eskisi gibi özgürce yaşamalarının olanağını sunmuştur. Tanrı'nın göstermiş olduğu bu yoldan yürüyüp yürümek onlara kalmış bir durumdur. Bununla birlikte, Tanrı kendini üstün görenlerden, kendini bilge sanan insanlardan hakikatini saklamış, onlara göstermemiştir. Museviler mucize görmek istedi Yunanlılar ise bilgelik sevdasına kapıldılar.

Hani nerede bilge kişi? Din bilgini nerede? Nerede bu çağın hünerli tartışmacısı? Tanrı dünya bilgeliğinin saçma olduğunu göstermedi mi? Mademki dünya Tanrı'nın bilgeliği uyarınca Tanrı'yı kendi bilgeliğiyle tanımadı, Tanrı iman edenleri saçma sayılan bildiriyle kurtarmaya razı oldu.⁷¹

Tanrı, merhametini sıradan insanlara göstermiştir ki, Tanrı'ya inansınlar ve Tanrı da onlara yardım etsin. Hıristiyan öğretisindeki günah kavramını yaşanması kaçınılmaz bir şey olarak gören Augustinus ise, Tanrı'nın inayetine kavuşmak için yolundan gidilmesi gereken elçiye itaati vurgulayarak, bu sıradan insanlara şöyle seslenir:

[G]üçlük çekenler ve yük altında ezilenler ona gitsin; O, onların derdine çare bulsun. O yürekte hoşgörülü ve sadedir; uysal olanları adil bir biçimde yönetir; boyun eğenlere yollarını öğretir; bizim zayıflığımızı ve acılarımızı götürür; bütün günahlarımızı bağışlar.⁷²

Böylece Hıristiyanlığın temelinde, insanın günahkâr olduğu, ruhunun bu günden ötürü çamura bulandığı ve bu dünyanın gerçek olmadığı, tek gerçek olanın göksel dünya olduğu, asıl amacın da Tanrı'nın inayetine kavuşup bir an önce Tanrısal olan dünyaya geri dönmek olduğu gibi ön kabullerin var olduğunu görürüz.

Günaha bulaşan insan artık yeryüzünde sürgündedir ve acı çekmeye mahkûmdur. Tanrısal ülke'den kovulmuş, yeryüzünde günahının bedeli olarak

⁷⁰ Yuhanna, 1: a: 2-3-4.

⁷¹ 1. Korintliler, 1: 20-21.

⁷² Augustinus, *Confessiones*, The Loeb Classical Library, London, 1912; Alıntılayan; Betül Çotuksöken & Saffet Babür, *Metinlerle Ortaçağda Felsefe*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul: 2000, s. 94.

yaşamaya mahkûm edilmiştir. Artık ruhu kirli bir çamura bulanmıştır. Ruhunu aklamayı isteyen insan için, Tanrı'nın ruhunu kendi ruhunda hissetmesi, yapacağı her şeyde elçinin sözlerini ve davranışlarını göz önünde bulundurması gerekir ki, "buyruk aracılığıyla günahın ne denli günahlı olduğu anlaşılın."⁷³ İnsan da kendini bu buyruklar aracılığıyla, beden gerektirdiği onu günaha sürükleyecek olan isteklerden uzak tutsun. Çünkü artık insanlar Kutsal yasanın ruhsal bir şey olduğunu biliyorlardı. Ama yine de, onu dinlemeyip günah işliyorlardı. Bu durumu İncil'de elçi Pavlus insanlara yasa ve günah hakkında bilgi vererek anlatır. İnsanların nasıl bir biçimde davrandıklarını, ama aslında nasıl eylemeleri gerektiğini söylemektedir. Onun bizlere aktardıklarına göre insan benliğin denetiminde ve köle gibi günaha satılmış durumdadır.

Pavlus'a göre, günah Tanrı'ya karşı gelme ve, aynı zamanda, açık bir kuruntudur. Günah, Tanrı tarafından insana yaşama birlikte verilmiştir. Günahın kaynağı insandaki hayvani ruhtur. Pavlus'a göre, günah ruhun ve kötü nefsin ilk yaratılışında da vardır. Aslında, Pavlus'a göre, aynı zamanda, günah asli günahdır. Asli günah Adem ve Havva'nın günahının soy aracılığıyla geçerek bütün insanlara yayılmış olması düşüncesi anlamına gelir ve bu günahtan onları kurtaracak olan da İsa Mesih'tir. Fakat İsa'nın öğretisi, Tanrı merkezli ve Tanrı'nın egemenliğini savunurken, Yeni Ahit'te Pavlus'un bize aktardıkları Hıristiyanlığın Mesih merkezli olduğunu gösterir. Ona göre, İsa Tanrı'nın oğludur ve Tanrı'yı anlatmadan önce Mesih'i bilmek gerekir. Pavlus'un öğretisinin temelinde felsefi ve mitolojik izler bulunurken, İsa'nın öğretisinin temeli tamamen vahiye dayanmaktadır. Buradan İsa'nın ve O'nun öğretisinin nasıl yanlış anlaşıldığı ve aslında Hıristiyan öğretisi ile İsa'nın öğretisinin başka şeyler olduğu göze çarpmaktadır. Bu yanlışlığı fark eden Nietzsche, Hıristiyanlığa bu yüzden de ateş püskürmektedir. Çünkü O'na göre, İlk ve son Hıristiyan İsa'dır ve çarmıhta ölmüştür.

Hıristiyanlığı temsil eden insan, iyi olanı yapmak ister ama karşısında hep kötü olan vardır. Ruhunda kutsal yasayı duymak hoşuna gider ama yine de bedeninin ona dayattığı şeyleri yaparak günaha yönelir; Çünkü "ruh isteklidir, ama beden güçsüzdür."⁷⁴ Bu durumda, olan insan yakınmaya başlar: "Ne zavallı insanım!

⁷³ Romalılar, 7: s.13.

⁷⁴ Matta, 26, 41.

Ölüme götüren bu bedenden beni kim kurtaracak?”⁷⁵ Akıyla Tanrı'nın yasasını desteklese de, bedeninin onu günaha sürüklemesine engel olamayacak durumdadır. İşlediği günahlarla bedenini ve ruhunu öldüren insan, bu durumdan bir çıkış yolu arar, bulamaz ve ancak Tanrı'nın inayetini beklemesi gerekir. Elçi Pavlus ise, onlara bu durumdan nasıl kurtulacaklarını göstermek için şunları söyleyerek müjdede bulunur:

Eğer Mesih içinizdeyse, bedeniniz günah yüzünden ölü olmakla birlikte, aklanmış olduğunuz için ruhunuz diridir. Mesih İsa'yı ölümden dirilten Tanrı'nın Ruhü içinizde yaşıyorsa, Mesih'i ölümden dirilten Tanrı, içinizde yaşayan Ruhü'yle ölümlü bedenlerinize de yaşam verecektir.⁷⁶

İnsan Tanrı'dan uzaklaştıkça günaha yaklaşır. Çünkü o, Hıristiyan inancına göre doğuştan günahkârdır. Ancak Tanrı'nın buyruklarını yerine getirip onun inayetini bekleyerek kurtulabilir. Tanrı bu buyruklarla, aslında, onlara nasıl bir insan olmaları gerektiğini öğretmeye çalışır. Bu emirler şöyle başlar:

Benden başka tanrın olmayacak. Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yeraltındaki sulara yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Çünkü ben, Tanrın RAB, kıskanç bir Tanrı'yım. Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklarından sorarım. Ama beni seven, buyruklarına uyan binlerce kuşağa sevgi gösteririm.⁷⁷

Bu alıntıda da bize Hıristiyan Tanrısının aslında bazı özelliklerinin insanlarla ortak olduğunu gösteriyor. Kıskançlık insana özgü bir özellik iken sonsuz yaratım gücüne sahip olan Tanrı, insanın başka şeylere duyduğu sevgiyi kıskanıyor. Bunun yanında, bir de intikam besleyip öç almaya çalışıyor. Ama kıskanmak, intikam, öç alma gibi duygular insansal şeylerdir ve Tanrı'ya yakışmazlar. Tanrı onlara iyi birer insan olmaları, gūnahtan sakınmaları için bazı uyarılar yapıyor. Ancak bu “yapmalısın”ları tam anlamıyla yerine getiren insanlar iyi insan olabilirler. Bunların yanında “annene babana saygı göstereceksin, zina etmeyeceksin, adam öldürmeyeceksin, çalmayacaksın, komşuna karşı yalan yere yanıklık etmeyeceksin, komşunun evine, karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin”⁷⁸ diyerek aslında insanlara ahlaki bir kalıp sunuyor. Fakat doğuştan kötü olarak kabul edilen insan için bu buyruklar bir anlam ifade etmez;

⁷⁵ Romalılar, 7: 24.

⁷⁶ Romalılar, 8: 10-11.

⁷⁷ Mısır'dan Çıkış, 20: 3-4-5-6.

⁷⁸ Mısır'dan Çıkış, 20: 12, 13, 14, 15, 16, 17.

çünkü istese de hazzına yenik düştüğü için bozulan ruhu bunları yerine getirmesine asla izin vermeyecektir. Her an günah işleme eğilimini içinde barındırdığını ve bundan ancak Tanrı'nın inayetini beklemekle kurtulacağını bilmektedir. Bu sebeple de bu buyruklara uyamayacağını düşünür ve onları hiç çekinmeden yok sayar. Buyrukları yok sayıp işine geldiği gibi kullananlar sadece günahkâr olan insanlar değil peygamberlerdir de. Bunun bir örneği Tevrat'ta yer alır: Yakub'un oğlu Yahuda oğlunu Tamar diye bir kadınla evlendirmiş fakat oğlu ölmüştür. Tamar'ı daha sonra diğer oğluna almış fakat diğer oğlu da ölmüştür. Bunun üzerine küçük olan oğlunun büyüyüp Tamar'la evlenmesi için Tamar'ı babasının evine gönderir. Ama oğlu büyüdüktan sonra, onu Tamar'la evlendirmeyi unuttur, sözünü tutmaz. Yahuda bir gün Tamar'ın olduğu kente gider. Bunu duyan Tamar yolun girişinde yüzünü örterek beklemektedir. Yahuda onu para karşılığı birlikte olunan kadınlardan sanır ve onunla birlikte olur. Karşılığında ona bir oğlak göndereceğini söyler ama Tamar geçici olarak onun mührünü, kaytanını ve değneğini ister. Yahuda bunları rehin olarak ona bırakır, sonra oğlağı gönderir fakat kadını bulamaz. Rezil olmamak için fazla araştırıp üzerinde durmaz. Bir gün Yahuda'ya gelini Tamar'ın hamile olduğu haberi gelir ve Yahuda onun zina sonucu hamile kalan diğer kadınlar gibi yakılmasını emreder. Tamar ise mühürü ve değneği göstererek; bunların sahibi her kimse ben ondan gebeyim, der. Yahuda olanları anlar ve Tamar'ı öldürtmez.⁷⁹ Bu da bize gösteriyor ki; kutsal kitaptaki bu emir ve yasaklar peygamberler tarafından bile çiğnenmiş, onlar söz konusu olunca ceza durumları dahi ortadan kalkmış ve yeri geldiği zaman çıkarları örtbas etmek için hepsi göz ardı edilmiştir.

2. İYİNİN VE KÖTÜNÜN KAYNAĞI PROBLEMİ

Tanrının emir ve yasaklarına karşı gelen Adem ve Havva işledikleri bu ilk günah yüzünden, Tanrı tarafından cezalandırılıp, kendinden uzaklaştırılmış ve ışığından yoksun bırakılarak yeryüzüne fırlatılmıştır. Tanrı karşısında aciz olan insan, kibri yüzünden bulaştığı bu günah sebebiyle artık kötü ve düşmüş bir hal almıştır. Bu da bize insanın yaratımda bir kötülük olmadığını, yani Tanrı'nın insanı kötü olarak yaratmadığını göstermektedir. İnsan, ancak bulaştığı ilk günah yüzünden kirlenmiş ve düşmüştür. İlk insan yaratıldığı zaman zaten ortada “iyi” ve “kötü” diye bir ayırım

⁷⁹ Yaratılış, 38.

söz konusu değildir. İyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilme ancak Tanrı'nın bileceği bir şeydir. İnsan aklı bu iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edemeyecek durumdadır. İlk günahın işlendiği yasaklı ağaç da iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilme ağacıdır. İnsan ancak bu ağacın meyvesinden yediği zaman, onun için iyi ve kötü kavramları oluşmuştur. Onun öncesinde insan, bu kavramların var olduğundan habersizdir. Bu kavramlar, ancak Tanrı'nın bildiği şeylerdir ve Tanrı, bu kavramları insanın öğrenmemesi için o ağacın meyvesini yasaklamıştır. Fakat insan kibre kapılmış, ayartılma sonucu günaha girmiş ve yeryüzüne fırlatılmıştır. Yaradılışında taşımadığı kötülük onun dünyaya atılmasıyla ve tanrısal ışıktan yoksun kalmasıyla ortaya çıkmıştır; çünkü ilk olarak insan doğası gereği kötü değildir. Fakat arzu ve tutkuları sayesinde kendini Tanrısal olandan dünyasal olana çevirir. Bu dünyadaki hazı amaç olarak edinir kendine. İnsana asıl yakışan arzu ve tutkularının peşinden gitmek değil, sevgi ve iyinin yolundan yürümektir. Bunu gerçekleştiremeyen insan bu yoldan sapmış, hiçlik olma yoluna girmiştir. Hiçten yaratılan insan Tanrısal olanı kaybedince hiçliğe geri döner

İşlediği günah sonrasında insanın gözleri açılır, ilk olarak çıplak olduğunu fark eder ve utanır. O güne kadar kötü olmayan çıplaklık insan için artık kötü ve utanç verici bir şey olmuştur. Hâlbuki o güne kadar insan çıplak olduğunun ya da bunun kötü bir şey olabileceğinin bilincinde değildir. İlk günah sebebiyle insan çıplaklığın kötü bir şey olduğunu daha sonraki zamanlarda da cinselliğin kötü bir şey olduğunu düşünecektir. Kendini örtmeye saklamaya çalışacaktır. Bu da beraberinde, onu beden gerektirdiği cinsellik dürtüsünü dizginlemeye götürecektir, bedene ve bedensel olan her şeye değer(sizlik) atfedecektir.

Hıristiyan inancına göre kötü olan, Tanrı buyruklarının çiğnenmesi sonucu oluşan bir şeydir. Tanrı kötü olan bir şey yaratmaz. Kötü olan bir şey varsa muhakkak o, insanın ayartılması sonucu oluşmuştur. Kötü olana sebep olmak Tanrı'ya yakışmaz; çünkü Tanrı mutlak iyidir. Fakat insanlar her zaman kendi iyilerini düşünürler. Mutlak olan iyi'nin sesine kulak vermezler. Mutlak iyi yani Tanrı, insanlara alçak gönüllü, sevecen ve anlayışlı olmayı öğretir. Yeni Ahit'te insanlara bilgeliğin ancak anlayış ve olumlu yaşayıştan doğan alçak gönüllülükle yapılan iyi eylemlerle mümkün olacağı söylenir. Eğer içinizde kıskançlık, bencillik, kin, öfke varsa, bunlar Tanrı'dan değildir; "çünkü nerede kıskançlık, bencillik varsa

orada karışıklık ve her tür kötülük vardır. Ama gökten inen bilgelik her şeyden önce pakdır, sonra barışçıldır, yumuşaktır, uysaldır. Merhamet iyi meyvelerle doludur.”⁸⁰ Bu sözler bize; ancak Tanrı'nın yolundan gidildiği takdirde insanların iyi olan şeyleri yapabileceğini gösterir. Diğer yollar insanları günaha sürükleyen, ayartan onların kötü şeyler yapmasına sebep olan ve kendilerini de kötü yapan yollardır.

Hıristiyan inancına göre, yaşamda iki tür ölçüt vardır: Tanrısal ölçüt ve insansal ölçüt. Çoğunluk, insansal ölçütlere göre yaşamayı tercih etmektedir. Oysa Tanrının değil, insanlığın standartlarına göre yaşayan bir insan Şeytan'a benzer. Tanrının standardı asıl hakikattir, bizimki ise yalandır. Hakikat ölçütüne göre yaşayan insanın yaşamı, kendisinin değil Tanrının standardına göre düzenlenmiş demektir. İnsani ölçüt beden isteklerine göre yaşamak, hazzın peşinde koşmak, dileğini yapmak, dilediğini yapmamaktır. Tanrısal ölçüt ise insanlara beden isteklerinden geri durmalarını, kendilerine verilene razı olmalarını, her zaman şükretmeleri gerektiğini söyler. Dünyadaki mutluluğun peşinden koşmak, Tanrısal ölçüte göre saçmadır; çünkü insan bu dünyadaki mutluluktan kaçınmalı, kendisini Tanrı'ya affettirmeye çalışmalıdır. Gerçi, İnsanda mutlu olma ve refah içinde yaşama arzusu her zaman vardır. Ama her günah bir yalandır; çünkü günah, bir istenç edimiyle oluşur ve bizim istediğimiz kendi iyiliğimiz ve yararımızdır, refahımızdır. Yalan buradadır: biz refahımızı artırmak için günah işleriz; bu ise bize refah yerine mutsuzluk, felaket getirir. Oysa şunu, unutuyoruz: “iyi durumda olma insana Tanrıdan gelir, kendisinden değil.”⁸¹ Bu nedenle, kendi standartlarına göre yaşayan günah işliyor demektir.

3. BELİRLENMİŞLİK İNANCI

Yeni Ahit'e göre, Tanrı insanları yaratmadan önce onların nasıl olacaklarını önceden tasarlamıştır. Bu düşünce beraberinde belirlenmişlik, irade ve irade özgürlüğü kavramlarının bu öğretinin için sorunlu birer kavram olduğu düşüncesini getirmektedir. Bu yüzden, Yeni Ahit'te, bu kavramların aslında sorunlu olmadığı gösterilmek için bazı açıklamalar yapılmıştır. Yeni ahit'e göre, insanların nasıl olacakları önceden belirlenmiş olsa bile bu durum adaletsizlik olarak

⁸⁰ Yakup, 3: 16, 17.

⁸¹ Augustinus, *The City of God*, çev. H. Bettenson, Penguin Books, 1972, 553, Alıntılanan: Muttalip Özcan, *İnsan Felsefesi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2006, s. 173.

karşılanmamalıdır; çünkü Hıristiyanlığa göre insan yalnızca Tanrı'nın sözünü dinlemeli, bir dediğini iki etmemeli, gereğinden fazla düşünüp sorgulamaya çalışmamalıdır. Bu anlayış da, beraberinde, koşulsuz itaat ve Tanrı'nın inayetini beklemeyi getirdiğinden dolayı, belirlenmiş olma durumunun içeriğinin sorgulanmasına fırsat tanımamakta ve üzerini örtmektedir. Bu durumun örneklerinden biri Kutsal Kitap'ta İshak'ın çocukları için anlatılıyor. Henüz doğmamış iki çocuktan birinin diğerine kulluk edeceğini, o kulluk edecek olanı ise Tanrı sevmeyeceğini söylüyor. Yani henüz doğmamış, herhangi bir günah işlememiş iki insanın ileride ne olacakları önceden belirlenmiş ve Tanrı hangisini sevip hangisini sevmeyeceğini önceden söylemiştir. Peki bu belirlenme adaletsiz bir durum değil midir? Kutsal kitap'a göre adaletsiz bir durum değildir; çünkü Tanrı kendi istediğini sever, ona merhamet eder. İstemediğini ise sevmez, ona acımaz. İnsanın da küçük iradesi ve aklıyla bu duruma itiraz etmeye hakkı yoktur. Bu da bize gösteriyor ki Hıristiyan inancına göre insan önceden belirlenmiş bir varlıktır, bu sınırların dışına hiçbir zaman çıkamaz, içinde bulunduğu durumdan da şikâyet etmeye hakkı yoktur, ancak ve ancak Tanrı'nın ona merhamet etmesini beklemek zorundadır. Bu durum Kutsal Kitap'ta şöyle anlatılıyor:

Rebeka bir erkekten, atamız İshak'tan ikizlere gebe kalmıştı. Çocuklar henüz doğmamış, iyi ya da kötü bir şey yapmamışken, Tanrı Rebeka'ya, "Büyüğü küçüğüne kulluk edecek" dedi. Öyle ki Tanrı'nın seçim yapmaktaki amacı yapılan işlere değil, kendi çağırısına dayanarak sürsün. Yazılmış olduğu gibi, "Yakup'u sevdim, Esav'dan ise nefret ettim.

Öyleyse ne diyelim? Tanrı adaletsizlik mi ediyor? Kesinlikle hayır! Çünkü Musa'ya şöyle diyor:

"Merhamet ettiğime merhamet edeceğim, acıdığıma acıyacağım."

Demek ki bu, insanın isteğine ya da çabasına değil, Tanrı'nın merhametine bağlıdır. Tanrı kutsal yazıda firavuna şöyle diyor:

"Gücümü senin aracılığınla göstermek ve adımı bütün dünyada duyurmak için seni yükseltdim."

Demek ki Tanrı dilediğine merhamet eder, dilediğinin yüreğini nasırlaştırır. Şimdi bana, "Öyleyse Tanrı insanları neden hala suçlu buluyor? O'nun isteğine kim karşı durabilir?" diyeceksin. Ama, ey insan, sen kimsin ki Tanrı'ya karşılık veriyorsun? "kendisine biçim verilen, biçim verene, 'Beni niçin böyle yaptın' der mi?" ya da çömlekçinin aynı kil yığınınından bir kabı onurlu iş için, ötekini bayağı iş için yapmaya hakkı yok mu? Eğer Tanrı gazabını göstermek ve gücünü tanıtmak isterken, gazabına hedef olup mahvolmaya hazırlananlara büyük sabırla katlandıysa, ne diyelim?

Yüceltmek üzere önceden hazırlayıp merhamet ettiklerine yüceliğinin zenginliğini göstermek için bu nu yaptıysa, ne diyelim?⁸²

Fakat Augustinus'a göre, yine de, insanın özgür olması için açık bir kapı vardır. Çünkü kendi mutluluğumuzu irade aracılığı ile istediğimize göre, bizde iradenin var olduğu açıktır. Sorgulanabilecek olan, bu iradenin iyi bir şey mi yoksa kötü bir şey mi olduğudur. Augustinus'a göre insan ancak günah işleyebilme konusunda özgürdür.

Kavrayış sahibi bir insan olmayı ve böyle bir insan olarak bilinmeyi hakikaten istiyorsak ki mutlu olmak isteyen herkes bilge de olmak istemektedir ve mutlu olmak istemeyen insan yoktur; insandaki istencin, iyi bir istenç olmadığını iddia edemeyiz. Zira, kendi hesabımıza istediğimiz şeyler, –en azından kendi açımızdan– hep, iyi şeylerdir.⁸³

Bu da bize gösteriyor ki, insandaki istenç onun yararına gördüğü şeylerde kullanılıyor. Bu açıdan baktığımız zaman, istenç iyi şeyler için kullanılıyor olduğuna göre, günahın nasıl işlendiği sorusuna da ancak yoldan çıkmış istenç sayesinde oluştuğunu söyleyebiliriz. Çünkü Hıristiyan Tanrısı yapılan, edilen, düşünülen her şeyi kendiniz için değil benim adıma yapmanızı emrediyorum diyor. İnsan ancak o zaman mutlu olabilir ve kendini özgür hissedebilir. Yani insanda bir irade vardır ve insan bu irade sayesinde iyi olanı seçebilir, mutlu olabilir ya da Tanrı'yı rahatsız edecek şeyler yaparak günahkâr olabilir.

İnsanların gerçek mutluluğu; kendilerini mutluluğa götürdüğünü sandıkları yoldan değil, hayattaki doğru yoldan sapmamakla doğrudan ilgilidir; çünkü insan, kavrayış sahibi bir varlıktır. Hata yapan, yanlış fikirler içinde olan bir insanın, bu haldeyken dahi mutluluğa erişebileceği iddia edilemez. İnsan, kendini tesadüfen mutluluk içinde bulamaz. Bizi bu sonuca vardırان, rastgele gözlemler değildir.⁸⁴

Eğer insan mutlu ve özgür olmayı istiyorsa kendini bedensel hazlarından, sırf kendisi için yaptığı işlerden arındırmalıdır. Çünkü Hıristiyanlık “Herkes kendi yararını değil, başkalarının yararını gözetin”⁸⁵ diyerek insanlara bencil olmamayı öğütlüyor. Fakat insan Tanrı karşısında aciz bir varlık olduğu için iyi olan bu yolları seçmeye akli yetmeyecektir. Bunun için de, Tanrı'nın inayetini beklemesi

⁸² Romalılar'a Mektup: 9; 10-24.

⁸³ Augustine, *On Free Choice of the Will*, trans. Thomas Williams, Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1993, 19-23, Alıntılayan: Hâle Gülser Erbağcı, “Augustinus'ta İrade Özgürlüğü Problemi”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2007, s.22.

⁸⁴ Augustine, a.g.e., 48, Alıntılayan: Erbağcı, a.g.t., s.27.

⁸⁵ 1. Korintliler: 10; 24.

gerekmektedir. Her şekilde ona itaat etmeli, buyruklarından çıkmamalıdır ki özgür olabilsin. Fakat bu özgürlük de insanın kendi başına buyruk olması için istenen bir şey değildir. Augustinus felsefesinde ve Hıristiyan öğretilerinde belirtildiği gibi her şey Tanrı'ya dönük olmak zorunda olduğu için bu istenilen özgürlük ve mutluluk da ancak ve ancak Tanrı'ya yakın olmak için istenmelidir.

Ayrıca insan, şu anda mutsuz olsa da var olduğuna şükretmelidir. Çünkü, Varlık'a kendisinden daha yakın olduğu için gerçekten mutlu olanların gerisinde kalmasına rağmen, var olup da mutlu olma iradesine dahi sahip olmayan, yani irade sahibi olmayan pek çok şeyin ilerisindedir. Mutlu olma potansiyeline ve iradesine sahip bir varlık olarak, irade sahibi olmayan şeylerden daha üstün bir niteliğe sahiptir. İnsan, irade sahibi bir varlık olarak, ne kadar güzel veya muhteşem olurlarsa olsunlar, iradesiz nesnelere değerlidir. İnsan, mutsuzken bile bu nesnelere kıymetini biliyor ve yadsımıyorsa, kendi potansiyelinin de gerçek değerini bilmelidir.⁸⁶

Sonuç olarak Hıristiyan öğretilerine göre; ilk günahı yüzünden doğru karar verebilme yetisi elinden alınan insanın kendi başına iyi olanı seçmesi mümkün değildir. Ancak bazıları, önceden seçilmiş olan kişiler, Yeni Ahit'te geçtiği şekliyle “*günahları önceden bağışlananlar*”, özgür olabilirler. Fakat bu da ancak Tanrı tarafından verilmiştir. İnsana ait olan bir üstünlük söz konusu değildir. İnsanda bulunan tek özgürlük, yapıp ettiklerinden ötürü yargılanmasını haklı çıkarabilmek için verilen günah işleyebilme özgürlüğüdür.

4. HAKİKAT KAVRAMI

Antik dönemdeki filozofların, her şeyin kendisinden çıkmış olduğunu düşündükleri sabit, değişmeden kalan bir ilk ilke aramaları, tam da onların hakikati aramalarına denk düşer. Bu dönemde duyulur olanın, yani maddi yapıda olan şeylerin varlığından hiç kimsenin şüphesi yoktur. Ve var olanın kaynağı sorgulanırken de hiç kimse duyulur alanın dışına çıkmamıştır. Bu dönemde hakikat, duyulur olan (gerçek) dünya ile sınırlandırılırdı. Bu hakikatin, Thales'e göre su ya da Anaksimenes'e göre hava olarak seçilmesi gibi bir şeydi. Duyulur alanın dışına ilk çıkma ise Herakleitos'la başlamıştır. Nietzsche dünyadaki değişimi fark ettiği için her şeyin sürekli bir değişim halinde olduğunu söyleyen Herakleitos'tan etkilenmiştir.

⁸⁶ Augustine, a.g.e., 84, Alıntılayan: Erbağcı, a.g.t., s.41.

Herakleitos'un duyulur yapıda olanların değişmekte olduğu düşüncesine katılan ve onun etkisinde kalan Parmenides, Sokrates ve Platon hakiki olanın, yani kesin ve değişmez olanın bilgisinin, bu dünyanın dışında aranması gerektiği kanısına varmışlardır. Çünkü bu dünya sürekli bir değişim halindeydi; taştan, toprağa hatta insana kadar her şey her algılanışında daha farklı görünüyordu ve bu düşünce de beraberinde değişen şeyin bilgisinin olamayacağını, ancak değişmeyen, var olmayan ve yok olmayan, sabit kalan şeylerin bilinebileceği fikrini getirdi. Bu değişmez olan, diğer var olanların da kendisinden kaynaklandığı şey merakı Platon'da şeylerin idelerinin bulunduğu, asıl anlamda var olan bir "idealler dünyası" halini almaya başladı.

Nietzsche'ye göre, felsefe tarihinin dönüm noktasını başlatan şey Sokrates'in düşünceleridir. Sokrates'in başlattığı, yaşamın dışında olan ve değişmeden sabit kalan bir hakikat arayışı, bundan sonra gelen felsefe anlayışının metafiziksel şeylere yönelmesine neden olmuştur. Var olanı küçümseyerek izleyen filozoflar, görünen alanın ötesinde bir kendinde şey, bir hakikat arayışına yönelmişler, bir taraftan bu tür bir hakikati keşfedememişler ve öbür taraftan ise var olan hayatı, yani bu dünyayı değersizleştirmişlerdir. Var olanlara bir takım sözde değerler biçerek yaşamı kötürümleştirmişlerdir.⁸⁷

Duyulur olan dünya artık bir görünüşler dünyası durumuna geldi ve gerçeklik insandan uzak bir yere konuldu. Nietzsche'ye göre, Platon felsefesinde insan, aslında daha önce kendine yakın olan bu dünyadaki hakikatleri, araya başka bir dünya sınırı çizerek, kendisinden uzaklaştırmış ve bu da yetmezmiş gibi bir de ona bilinemezlik atfetmiştir. Platon'a göre, her şeyin bir idesi vardır, bu dünyada olanlar ise sadece onların yansımalarıdır. Bizler sadece bu yansımaları görüp bilebiliriz ki bu da Platon'a göre, asla gerçek bir bilgi değildir. Bu ideler kendi aralarında bir de sıralı haldedirler. Bu dünyada güneş ne ise, idealar dünyasında iyi idesi de o dur. İyi idesi her şeyin var olma ve bilinme nedenidir. İşte Platonun hakikate bu bakışı Hıristiyan öğretisinin hakikate bakış açısıyla aynıdır. Tıpkı Hıristiyan öğretisinin öte dünyayı gerçek kabul etmesiyle, Platon'un da idealar dünyasını gerçek kabul etmesinin birbirleriyle aynı olması gibi. Hıristiyan öğretilerine göre, tek hakiki olan şey

⁸⁷ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, §190.

Tanrı'dır. Bu yüzden de duyulur olan dünya yalandır. Asıl olan tek şey Tanrı ve göksel dünyadır.

Daha sonraları ise Kant'ta aynı görüş kendini göstermiştir. Kant'a göre, insanlar yalnızca görünüşleri bilebilirler fakat asıl olan, hakiki olan, bu görünüşlerin altında yatan bir 'kendinde şey'dir ve bu kesinlikle bilinemez olan bir şeydir. Nietzsche bu durumu şöyle eleştirir:

Daha çok, varlığın ana rahminde, gelip geçici olmayandan, gizlenmiş Tanrı'da, 'kendi başına' şeyde –işte burada olmalı onların temeli, başka hiçbir yerde değil! – Bu çeşit yargılama, onunla bütün çağdaşların metafizikçilerin tanıyabileceğimiz tipik bir önyargıyı içeriyor; bu çeşit değer biçmeler bütün mantıksal işleyişlerinin ardında duruyor; bundandır, metafizikçilerin 'bilgi'yle, sonunda, törenle 'hakikat' diye vaftiz ettikleri şeyle uğraştıkları inancı.⁸⁸

Nietzsche *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de, hakikati bir dişiye, bir yosmaya benzetir. Kendi güzelliğine çekiciliğine güvenen bu hakikatin karşısına ise acemi çapkınlar olarak gördüğü filozofları yerleştirir. Hakikate nasıl yaklaşmaları gerektiğini bilmeyen bu filozoflar, seçtikleri yöntemlerle sadece kendilerini gülünç duruma düşürürler. Hakikat asla bunlara kendini vermez, onlara uzaktan göz kırpar ve sonra da hemen kaçıp gider. Bu arayışla da hakikate ulaşmaları imkânsızdır, çünkü onların düşündüğü gibi bir hakikat yoktur, değişmeyen bir gerçeklik düşüncesi dogmadan başka bir şey değildir. Nietzsche'ye göre ise, her şey bir oluş ve akış halindedir. Bengi gerçekler yoktur, mutlak hakikatlerin olmadığı gibi. Nietzsche'ye göre bu tarz mutlak bir hakikat arayışının sonu kaçınılmaz olarak nihilizmdir. Ona göre bu hakikatler aslında insanların perspektiflerine bağlı olarak getirdikleri yorumlardır. Fakat Nietzsche'ye göre, hakikat diye bir şey yok değildir; çünkü nihilizm açısından düşünecek olursak hiçbir hakikatin bulunmadığı düşüncesi de bizi nihilizme götürür. Asıl anlamda filozofların söylediği ve aradıkları anlamda sabit, değişmez bir hakikat yoktur. Bu düşüncesinden dolayı Nietzsche, hakikatin verili, sabit, değişmez bir şey olmadığını söyler. Bu sabit değişmeyen hakikat anlayışı, Platon'da ve Hıristiyan inancında kendini gösterir. Platon'a göre bu dünyada görünüşler vardır ve asıl olan yani hakiki olanlar idealar dünyasındadır. Aynı şekilde Hıristiyanlıkta da hakiki olan dünya öbür dünyadır. Fakat Nietzsche'ye göre,

⁸⁸Nietzsche, a.g.e., §2.

Hakikatin, görünüşten daha değerli olduğu bir ahlak önyargısından başka bir şey değildir; hatta dünyada var olan en kötü kanıtlanmış varsayım. En azından şu kadarı kabul edilsin: Açısal değerlendirmeler ve görünebilirlik olmasaydı hiç hayat olmayacaktı ve eğer, bazı felsefecilerin erdemli coşkuları ve beceriksizlikleriyle, “görünen dünya” tümüyle ortadan kaldırılmak istenseydi, şimdi diyelim ki bunu yapabildiniz- en azından sizin “ hakikatinize” hiçbir şey kalmayacaktı. Evet, “ hakikat” ve “hata” arasındaki temel zıtlığı varsaymaya bizi zorlayan nedir? Sanki daha aydınlık ve daha karanlık gölgeler ve görünüşün tüm tonlarının, ressamların diliyle söyleyerek farklı valeur’ler gibi, görünürlüğün dereceleri olduğunu varsaymak yatmıyor mu?⁸⁹

İşte bu yüzden Nietzsche’ye göre aranılan hakikatin, görünen dünyadan daha değerli olduğu düşüncesi sadece ahlaki bir yorumdur. Görünen dünyanın değersiz ve yalan olduğunu iddia etmek ise tamamen saçmalaktır. Eğer içinde bulunduğumuz dünyayı ortadan kaldırırsak ki bu zaten mümkün değildir, geriye insanların inanabileceği anlamda bir hakikat zaten kalmayacaktı. Bir başka açıdan ise Nietzsche’ye göre, içinde bulunulan dünyaya inanmama, bu dünyadaki şeyleri görünüşler olarak değerlendirme Nietzsche’ye göre, bizi nihilizme götürür. Nietzsche, bu yüzden Hıristiyan öğretisinin öte dünya kavramını eleştirir. Ona göre hiç bir şey duyulara konu olan, duyulur dünya kadar gerçek ve hakiki değildir. Hıristiyanlığın gerçeklik öğretisinin hayatı kötürümleştirdiğini düşünür. Nietzsche’ye göre, Hıristiyan öğretisinin ortaya koyduğu “[g]erçek hayat sadece bir inançtır (yani kendini kandırma, çılgınlıktır). Mücadelenin, büyük uğraşların, ihtişam ve karanlıklarla dolu şu andaki varoluşun tamamı kötüdür, sahte bir varoluştur: Görevin bu sahte varoluştan geri alınması gerekir.”⁹⁰ Hıristiyanlığın söylediği hakiki olanın öte dünya olduğu inancının aslında hakikat adına bir şey ifade etmediğini ortaya koymamız gerekir. İnsan ancak bu dünyadaki oluş ve akışı fark edebilir ve bu sürece yapıp ettikleri ile dâhil olursa ancak ve ancak asıl anlamda var olanın bu dünya olduğunu iyi bir şekilde kavrayabilir. Bunu yapamadığımız takdirde de bizim için nihilizm yolu yavaş yavaş görünmeye başlar. Nietzsche’ye göre, “[d]uyular oluşu, yok oluşu değişikliği gösterdiği müddetçe yalan

⁸⁹ Nietzsche, a.g.e., §34.

⁹⁰Nietzsche, *Güç istenci*, §224.

söylemezler... Fakat Herakleitos şu anda daima haklı: Varlık boş bir kurmacadır. “Görünen” dünya tektir: “gerçek dünya” ise buna eklenmiş bir yalandır.”⁹¹

Nietzsche’ye göre, evren bir kaos durumundadır. Çünkü Nietzsche’ye göre “[b]u dünya güç istencidir- ve başka hiçbir şey değildir! Ve siz kendiniz de bu güç istencisiniz— ve başka hiçbir şey değil!”⁹² Nietzsche bu sözleriyle dünyanın, herkesin ve hatta her şeyin bir güç istenci olduğunu anlatır. Bu güç istençleri arasında her zaman bir güç mücadelesi vardır; çünkü herkes ne pahasına olursa olsun gücünü arttırma peşindedir. Güçlü ve güçsüz insanların arasındaki mücadele her zaman bir çatışma yaratır ve yaşam da bu mücadele sonucu ilerler. Nietzsche’ye göre, bu mücadele hep var olmuştur ve var olacaktır. Nietzsche bu mücadele için kargaşa ya da kaos ifadesini kullanır. Bu durumda Nietzsche’ye göre, her canlı ve cansız, sahip olduğu gücü arttırmak için en yakınındakiyle güç mücadelesine girer. “Benim fikrim, her spesifik beden, uzayın tamamına hakim olmak ve gücünü (güç istencini) arttırmak ve bu artışa direnenlerin tümünü geri püskürtmek için çaba gösterdiği yönündedir.”⁹³ Yaşam zaten bu kargaşa sayesinde ilerler ve anlam kazanır. Hakikat bu kargaşa ortamında kurulmuş şeylerdir ve hakikat bu mücadele sonucunda gücü arttırdığı ölçüde değerlidir. Mesela sürü insanının kendini güçlü kılması için sahip olduğu zayıf nitelikleri yüce bir şeymiş gibi göstererek, bununla Hıristiyanlığı da kendine kalkan yapmasıyla oluşturduğu, öte dünya hakikati sayesinde kendini özgür insana karşı güçlü kılmaktadır. Bu bir araya gelişlerinin temelinde de zaten bir güç artırma isteği yatmaktadır. Çünkü amaç, bir araya gelip sayıca çokluk oluşturarak güçlerini birleştirip diğerlerine üstün olmaktır. “Bir de gücü sadece bağımlı kalmak istemedikleri kişilerin eline geçmesini istemedikleri için gücü isteyen başka insanlar vardır.”⁹⁴ Bunlar da sürü insanlarıdır. Sürü insanı güçlü olmak, gücünü arttırmak için toplu halde yaşar ve kendilerine güç temsili bir sürü başı seçerler. Bu sürü başının kendinde olan güçten kaynaklı bir durumun aksine arkasındaki sürünün varlığının ona vermiş olduğu güç sayesinde kendini lider olarak görür.

Nietzsche perspektivist epistemolojisiyle hakikati sorgularken, hakikati istemenin kendisinin değerini de sorgular. “Hadi hakikati istiyoruz diyelim, peki

⁹¹ Friedrich Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yayınları, İstanbul, 2009, “Felsefede Akıl”, §2.

⁹² Nietzsche, *Güç İstenci*, §1067.

⁹³ Nietzsche, a.g.e., §636.

⁹⁴ Nietzsche, a.g.e., §957.

neden hakikat olmayan değil – Belirsizliği- Hatta bilgisizliği?”⁹⁵ Bu soruya Nietzsche’nin perspektifinden baktığımızda temelinde bir değer biçme olduğunu söyleyebiliriz. Hakikati aramanın temelinde bir değer biçme çabası vardır. Fakat burada söz konusu olan bu hakikatlerin yaşam için olan değeridir. Dolayısıyla Nietzsche’ye göre değeri belirleyen şey, bizim varlığımızı sürdürme ve olduğumuz güç miktarını arttırmaya yönelik gereksinimlerimizdir. Hakikat de güç miktarını arttırdığı ölçüde yararlıdır. Ona göre sabit, değişmez, kesin hakikatler yoktur. Böylesi hakikatleri aramak da saçmadır. Çünkü bu değişmez hakikatler insanı zayıflığa götürerek, güç mücadelesinde gücü arttırmanın önünde bir engel, bir set gibi durur. Sabit belirlenmiş olan hakikatler ancak beraberinde yaşamın soysuzlaşmasını getirir ve çöküşe sebep olur. “Gözün birçok türü vardır. Sfenks’in bile gözleri vardır— dolayısıyla “gerçeğin” de birçok türü vardır ve sonuçta hiçbir gerçek yoktur.”⁹⁶ Nietzsche’ye göre olması gereken, mutlak bir doğrunun olmadığına kabul edilmesi ve dünyanın bir oluş şeklinde kavranılmasıdır. Eğer bir mutlaklık olursa çatışma ortamı asla oluşamaz ve insan da kendi içinde çatışamaz. Her şeyin belirli bir düzen içerisinde olduğu ve insanların tek bir hakikatin peşinde oldukları bir dünyada farklı bir şeyin yetişmesi söz konusu değildir. Böylesi bir durumda da insan başka türlü olabilirliliğini düşünemez ve asla özgürleşmeye cesaret edemez.

⁹⁵ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, §1.

⁹⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, §540.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NIETZSCHE'YE GÖRE ÖZGÜRLEŞMEYE YARDIMCI KAVRAMLAR

1. ÖZGÜRLÜĞE GİDEN BİR YOL OLARAK NİHİLİZM

Nietzsche'ye göre nihilizm var olan şeylerin hiç birinin anlamı olmadığını, her şeyin değersiz, anlamsız ve boş olduğunu düşünme anlamına gelir. Nietzsche'ye göre, nihilizm durumunda olan kişi kendi kendine sorar: “Neye yaşamalı? Her şey boş! Yaşamak- yani saman dövmek; yaşamak- yani kendini yakmak, yine de ısınmamak.”⁹⁷ onun için artık hayat anlamsız ve değersizdir. Hiçbir sorusuna cevap veremez; çünkü doğru bildiği her şeyin temeli sarsılmıştır. Nietzsche'ye göre,

Psikolojik bir durum olarak nihilizme önce tüm olaylarda var olmayan bir “anlam” bulmaya başladığımızda ulaşmış olacağız. Böylece arayan muhtemelen cesaretini kaybedecektir. Nihilizm bu durumda güç israfının kabul edilişi, “yararsızlığım” sancısı, güvensizlik, kendine hakimiyeti geri almak ve yeniden edinmek için her türlü imkandan yoksunluk- kişinin sanki kendini fazla uzunca bir süre aldatmış gibi kendi kendinden utanmasıdır.⁹⁸

Nietzsche'nin *Deccal* adlı eserini çeviren Oruç Auroba'ya göre ise “— Nihilizm: Nietzsche'nin en önemli kavramlarından: İnsanın, her zaman bir “istem” konusu olan 'değer ve amaçlar'dan yoksun kalınca, “hiçliği ister” duruma düşmesini niteleyen, hem 'psikolojik' hem de 'felsefi' içerikli terim.”⁹⁹ Değerli olduğunu düşündüğümüz şeylerin aslında içlerinin boş olduğunu öğrenmemiz Nietzsche'ye göre bizi nihilizme sürükler. Nietzsche güç istenci adlı eserinde bu durumu şöyle tanımlar: “Nihilizm ne anlama gelir? En büyük değerlerin, kendi öz değerlerini düşürmesi. Hedef eksik; “neden?” sorusuna cevap bulunamıyor.”¹⁰⁰ Nietzsche'ye göre nihilizmin çeşitli sebepleri vardır. Bunlar arasında modern bilim anlayışı, bir amacı, varması gereken bir ereği olan yanlış tarih tasarımları, romantizm gibi bazı sanat akımları, yaşadığı dönemdeki ekonomik ve siyasi gelişmeler, Hıristiyan ahlakı ve bunun dünyaya olan bakış açısı bulunmaktadır. Bunlar arasında en zararlı olanı ise

⁹⁷ Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, “Eski ve Yeni Levhalar Üzerine”,§13.

⁹⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, §12.

⁹⁹ Nietzsche, *Deccal*, “Notlar” s.112.

¹⁰⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, §2.

Nietzsche'ye göre Hıristiyan ahlakıdır; çünkü Ona göre "Nihilizmin kökleri tek bir yorumda yatar, o da Hıristiyan ahlak yorumudur."¹⁰¹

Hıristiyan inancına göre insan günahkâr bir varlıktır ve bir öteki dünya tasarımına sahiptir. Bu dünyanın insanının öte dünya ile olan bağı kopartmasına, yeryüzündeki maddi şeylerin onu günaha sürükleyeceğine inanılmaktadır. Bu sebeple gerçek olan bu dünyaya sırt çevirmiş, kendi içinde iyilerinden ve kötülerinden oluşan bir ahlak tablosu kurmuştur. Hıristiyan inancı, insana oluş ve yok oluş içinde ne kadar küçük, aciz ve güçsüz olduğunu gösterir. Fakat yine de bu dünya Tanrı'nın yarattığı bir dünyadır ve bizim için ancak bir teselli kaynağıdır. Bu dünyayı da bu dünyadaki iyiler ve kötüler de Tanrı yaratmıştır. Ama aynı zamanda insanı özgür de yaratmıştır ve ahlak da kişinin bu dünyaya katlanabilmesinin aracı olmuştur. Öte dünya'ya ulaşmak için Hıristiyan'ca yorumlarla kurulan ahlak sistemi ise onu çöküşe sürüklemektedir. İnsan bu ahlak sistemiyle nihilizme kapılacağından habersiz bir şekilde öte dünya hayalleriyle kendini avutmaya çalışır. Ama asıl olan Nietzsche'ye göre,

Belirleyici olan, ahlaklılıkla ilgili kuşkuçuluktur. Öteki taraf diye bir yere kaçmaya çalıştıktan sonra artık hiçbir yaptırım gücü olmayan dünyanın ahlaki yorumunun sonu, nihilizme götürmektedir. "Hiç bir şeyin anlamı yok"...nihilizmi bu nedenle üstesinden gelinemeyen ahlaklılıklarla doludur: cezalandırma olarak varoluş, hata olarak yorumlanan varoluş ve böylece cezalandırma olarak hata-ahlaki bir değerlendirme.¹⁰²

Hıristiyanlık insana hep bir öteki dünya vaat eder ve onlara bu dünyaya giden yolun da Hıristiyan ahlak yorumundan geçtiğini söyler. İyi olan şeylere kavuşmanın öte dünyada mümkün olduğunu düşünür ama bunu gören ya da bilen yoktur. Ve öte dünyadaki güzelliklere kavuşmanın yolu günah işlememektir. Fakat insan, Hıristiyanlığa göre, günahkâr bir varlık olduğu ve sürekli günah işleme potansiyeline sahip varlık olduğu için kendini öte dünyaya adar. Ama orayı da ne görebilir ne de bilebilir. Sadece bir avuntudur bu. Zamanla bu düşünce, öte dünya masalının da sorgulanmasına neden olur. Her zaman öte dünya peşinde koşan insan için bu dünyadaki fırsatlar, olanaklar cazip gelmeye başlayınca öte dünyaya olan inanç yitmeye başlar. İnsan hep beklemektedir ve artık psikolojik olarak bir çöküş içine girer.

¹⁰¹ Nietzsche, a.g.e., §1.

¹⁰² Nietzsche, a.g.e., §1.

Bu durumda nihilist olan kişi her şeyin anlamsız ve boşuna olduğunu düşünüp dünyaya da o gözle bakacaktır. Nietzsche'ye göre bunun en büyük sebeplerinden biri Hıristiyan perspektifidir. Bu Hıristiyan perspektifinden de Hıristiyan ahlakı doğmuştur. Nietzsche'ye göre, bu ahlakın temeli kötümserliğe dayanır. Kötümserlik bir süre sonra beraberinde değersizliği ve anlamsızlığı getirir. Nietzsche'ye göre, kötümserlik nihilizmin bir ön koşuludur. Ahlaki değerlendirmeler de ne kadar çoksa bu kötümserlik ve beraberinde gelen anlamsızlık da bir o kadar artacaktır. İnsanlar herhangi bir şeye kendisinde olmayan bir değer yüklerler ve bu değer in aslında onda olmadığını fark ettikleri andan itibaren kötümserliğe kapılıp kendilerini aldatılmış gibi hissetmektedirler. Bu anlamda Nietzsche nihilizmi, *Güç İstenci*'nde "gücün uzun bir süre boşa harcandığının farkına varılması" olarak tanımlar. Nietzsche'ye göre, nihilizmin en önemli kaynağı Hıristiyan ahlak yorumudur. Çünkü O, iki bin yıl boyunca Hıristiyanlığın etkisi altında kalmanın bedelinin nihilizmle ödendiğini söyler.¹⁰³

Nietzsche'ye göre, Hıristiyanlık zavallıların, acınası insanların dinidir. Acımak, merhamet göstermek, komşu sevgisi gibi sözde değerler ancak güçsüz insanlar için bir anlam ifade eder. Çünkü komşu sevgisi, Nietzsche'ye göre, komşu korkusundan, acımak da kendisinin de o duruma düşebileceği kuşkusundan kaynaklanmaktadır. Güçlü olan insanın böyle korkuları yoktur. O yüzden Hıristiyan değerleri Üstinsan'a saçma, düşük ve bayağı gelir.

Hıristiyanlığa, acımanın dini denir. —Acıma, yaşam duygusunun erkesini artıran gerilim verici duyguların karşıtı bir duygudur: çöküntü verici bir etkisi vardır. Kişi, acıma duyduğunda, gücünden yitirir. Acıma yoluyla, zaten acı çekmenin kendisinin yaşama getirdiği güç eksilmesi, yoğunlaşır, çeşitlenir. Acı, acıma yoluyla bulaşıcı hale gelir; bazı durumlarda, acımayla, neden birimleri ile çarpık bir orantı oluşturan bir toplam yaşam eksilmesine, yaşam erkesi eksilmesine ulaşılabilir (—Nasıralı'nın ölümünde, olduğu gibi). İlk bakış açısı bu; ama daha da önemli bir açı var. Acımanın, doğura geldiği tepkilere göre ölçüldüğünü düşünürsek, yaşam için taşıdığı tehlikeli nitelik daha da açık bir ışığa çıkar. Acıma, gelişmenin yarasını, seçi yarasını büyük çapta etkisiz kılar, çeler.¹⁰⁴

Buradan hareketle, Nietzsche'ye göre, acıma yaşama arzusunu sakat bırakan, hastalık verici bir duygudur ve ancak hasta olan insanlara göredir diyebiliriz. Zaten Nietzsche için Hıristiyan insan tipi yani sürü insanı hasta ruhlu insandır. Onlar

¹⁰³ Nietzsche, a.g.e., §30.

¹⁰⁴ Nietzsche, *Deccal*, §7.

sayesinde yaşam acıma yoluyla olumsuzlanarak, anlamsızlığa sürüklenir. Nietzsche'ye göre, insan yaşam karşısında güçsüz kalmasının son noktasına ulaştığı zaman, yaşama hayır deme seviyesine gelir. Bunun sonucunda da;

“Nihilizm”, insanın kendinden duyduğu hoşnutsuzluğu “dünya”ya ve genel olarak “yaşam”a yaygınlaştırması, giderek, kendisiyle birlikte “dünyanın da batması”ni “isteye” bilir. Bu da, örneğin, Nietzsche'nin Hıristiyanlık yorumundaki gibi bir «köle ayaklanması» biçiminde ortaya çıkabilir.¹⁰⁵

Nietzsche'ye göre, kişinin kendisinden duyduğu bu hoşnutsuzluk onu bedenini mahkûm edişe götürüp, bu dünyaya hayır diyerek de öte dünyanın kucağına atmaktadır. Fakat “hastalar ve can çekişenlerdi beden ile yeryüzünü hor görenler ve ilahi şeylerle kurtarıcı kandamlarını icat edenler: ama o tatlı ve gamlı zehirleri bile bedenden ve yeryüzünden alıyorlardı!”¹⁰⁶. Ancak nihilizmin bu kadar yıkıcı olmasının yanında yapıcı etkileri de vardır. Çünkü nihilizm Nietzsche'ye göre bir olumsuzluk değil, etrafındaki aldatmacaları fark edenlerin yaşadığı bir kriz durumudur ve bu durumun aşılması gerekir.

Yeniden söyleyelim: bu çöküntü verici ve bulaşıcı içgüdü, yaşamın ayakta durmaya ve değer - yükselişine yönelik içgüdülerim çeler, siler, etkisiz kılar: böylelikle sefillerin koruyucusu olduğu kadar sefaletin çoğaltıcısı olarak da *décadence*'in yükselişinin temel bir gereçidir.¹⁰⁷

Nietzsche'ye göre, iki tür nihilizm vardır. Birincisi, hayatı olumlayan, yeni değerler yaratmaya gönüllü olan ve bunu yapabilecek gücü bulunan kişinin içinde bulunduğu nihilizm. Nietzsche bu nihilizm türüne hayata “Evet” denildiği için aktif nihilizm der. İkincisi ise değer ve anlamlar kökten reddedilip yıkıldıktan sonra, yeni değerler ve anlamlar yaratılabileceğinin farkına varamayan, hiçbir anlam ve değer bir daha yeryüzüne gelemeyeceğini düşünen, yaşama “Hayır” diyen, bu yüzden de yaşamanın bile kendisine artık ağır bir yük ve lüzumsuz olduğunu düşünen kişinin içinde bulunduğu nihilizm olan pasif nihilizmdir.¹⁰⁸

Nispi gücün en yüksek noktasına şiddetli bir yok etme gücü olarak ulaşmaktır- aktif nihilizm olarak. Bunun karşısında: Artık saldırmayan bitkin nihilizm ki bunun en ünlü biçimi Budizmdir; pasif nihilizm, zayıflığın

¹⁰⁵Nietzsche, a.g.e., “Ekler-Notlar”, s.109.

¹⁰⁶ Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, “Öte Dünyalılar Üzerine”, s.38

¹⁰⁷ Nietzsche, *Deccal*, §7.

¹⁰⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, §23-24.

işareti. Tinin gücü aşınmış, tükenmiştir. Bu nedenle önceki değerler orantısız hale gelmiştir ve artık onlara inanılmamaktadır.¹⁰⁹

Sonuç olarak Nietzsche'ye göre, değerler yaratabilmek için öncelikle yıkmak, parçalamak, kırmak zorunludur. Ona göre yeni bir değer ve anlam yaratabilmenin ön koşulu çekiçle çalışıp, önceki var olan değerleri yıkmaktan geçer. Bunu yıkıp parçalayan kişinin içinde bulunduğu anlamsız, değersiz ruh hali nihilizm durumudur. Fakat bunu neden yaptığını bilen, bu durumdan nasıl kurtulacağını yollarını aramaya çalışan, içinde yaşadığı dünyayı inkâr edip kendine bir öteki dünya kurup ona sığınmaya çalışmayan insan, özgürleşme yolunda ilerleyen insandır. Fakat Hıristiyanlık gibi kendini öte dünyaya ait hissedenden, bu dünyaya hayır diyen insan bu durumdan asla kurtulamaz, hiçliğin içinde kaybolur gider. Nietzsche bu durumdan kurtulabilmenin yollarını anlatırken insanlara telkin vermek için şöyle der: “Güçtür hayata tahammül: ama bu kadar nazlı olmayın siz de! Bizler hepimiz, yük çeken mükemmel erkek ve dişi eşekleriz!”¹¹⁰

2. DECADANCE

Décadance Latince “düşme” ve “çökme” anlamına gelen “décadere” fiilinden türemiş olan bir sözcüktür.¹¹¹ Nietzsche için ise, *décadence* hayatın her alanında meydana gelen çürüme, yozlaşma ve çöküş anlamına gelir. *Décadence*'in olumsuz anlamları ve sonuçları varmış gibi görünse de Nietzsche felsefesinin olmazsa olmaz kavramlarından biridir ve yaşamsal döngünün devam etmesi için gereklidir. Nietzsche'ye göre, önemli olan yaşamın zenginleşmesi ve çeşitlendirilmesidir. *Décadence* da bu konuda destek sağlar. Eskileri çöküntüye uğratarak yeni değerlere yer açar. Fakat *décadence*'in yarattığı boşluğun doldurulamaması beraberinde nihilizmi getirir. Yaşamsal döngü çöküşten sonra da devam etmelidir. *Décadence* durumunda bırakılmamalıdır. Dolayısıyla *décadence* yaşamın bir parçasıdır diyebiliriz.

Anlaşılması gereken: Her türlü çöküşün ve hastalığın sürekli olarak değer yargıları oluşturmaya yardımcı olduğu; çöküşün kabul edilen değer yargılarında üstünlük kazandığı; dejenerasyon felaketinin sadece mevcut

¹⁰⁹Nietzsche, a.g.e., §24.

¹¹⁰Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, “Okuma ve Yazma Üzerine”, s.45.

¹¹¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005, s.95.

sorunlarına karşı mücadele etmemiz gerektiği değil, önceki tüm çöküşlerin de hala mevcut olduğu, yani devam etmekte olduğudur.¹¹²

Yani Nietzsche'ye göre *décadence* durumu bir anda olup biten bir şey olmanın aksine sürekli olan bir durumdur. *Décadence* durumu sürü insanın içinde bulunduğu yaşam durumunu ifade eder ve bu hep süre gelir. Her zaman var olmuştur. Fakat bu sürekli bir çöküş halinde kendini göstermez. Nietzsche'ye göre yaşamın devam etmesi için bu zorunlu bir koşuldur. Nietzsche bu durumu şu sözlerle ifade eder:

Çöküşün kendisi mücadele edilmesi gereken bir şey değildir: Kesinlikle gereklidir ve her yaşa ve her insana aittir. Enerjik bir biçimde mücadele edilmesi gereken bir şey varsa, o da organizmanın sağlıklı parçalarının bulaşıcılığıdır...¹¹³

Atıkların, çöküşün ve yok etmenin ayıplanmaması gerekir: Bunlar yaşamın, büyümesinin gereklilikleridir. Çöküş fenomeni yaşamın herhangi bir artışı ve ilerlemesi kadar gereklidir: İnsan bunları hiçbir durumda durduramaz.¹¹⁴

Décadence'in var olma sebebi kötülüklerin, suçların olması değildir. “Dejenerasyonun varsayılan nedenleri sonuçlarıdır. Ancak dejenerasyonun varsayılan çözüm yolları bazı etkilere karşı kullanılabilirler: ağrıkesicilerdir: “İyileşenler” dejenere olmuşların sadece bir türüdür.”¹¹⁵ Nietzsche'ye göre *décadence*'in sebebi gibi görülen; kötülük, lüks, ahlaksızlık, suç, hastalıklı olmak gibi şeyler aslında *décadence*'in sonuçlarıdır. *Décadence* zaten vardır sadece bu gibi durumlarda kendini görünür kılar ve etkisini göstermeye başlar. Nietzsche'ye göre *décadence*'in sonuçları şunlardır:

Çöküşün sonuçları: Ahlaksızlık— ahlaksızlığa müptela oluş; hastalık— hastalıklı oluş; suç—suçluluk; bekârlık— steril oluş; isteri— istencin zayıflığı; alkolizm; pesimizm; anarşizm; özgürlükçülük (tin özgürlüğü dahil). İftiracılar, baltalayanlar, şüpheciler, yok ediciler.¹¹⁶

Nietzsche'ye göre şüphecilik, ahlakın yozlaşması durumu, istenç zayıflığı çöküşün birer sonucudur. Anlaşılanın aksine bu olumsuzlukların hepsi aslında çöküşün sebebi değil sonuçlarıdır. Önce *décadence* kendisini gösterir daha sonra yozlaşma başlar. Nihilizm durumu da yanlış anlaşılır. Nihilizme kapılınca çöküş

¹¹² Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, §39.

¹¹³ Nietzsche, a.g.e., §41.

¹¹⁴ Nietzsche, a.g.e., §40.

¹¹⁵ Nietzsche, a.g.e., §42.

¹¹⁶ Nietzsche, a.g.e., §42.

başlamaz, aksine çöküş başladığı için nihilizm baş gösterir. Nietzsche'ye göre, “[n]ihilizm bir neden değil, sadece çöküşün mantıklı bir sonucudur.”¹¹⁷ Bunun yanında *décadence*, hastalıklara da sebep olur. Hem fizyolojik hem ruhsal hastalıklarda kendini gösterir. “Hastalıklar, özellikle de sınırları ve kafayı etkileyenler, güçlü doğaların savunucu gücünün eksik olduğunun bir işaretidir; Bu kesin olarak huysuzlukla gösterilmekte olup, keyif ve keyifsizlik böylece ön plana çıkar.”¹¹⁸ Tüm bunlar özgürleşmenin önünde bir engeldir. Kişi içinde bulunduğu çöküş durumundan bir an önce kurtulmalı, pasif nihilizm aşamasından aktif nihilizme geçmek için değerler yaratmaya kararlı olmalıdır.

Sonuç olarak Nietzsche'ye göre *décadence* özgürleşmenin ve sonrasında ilerlemenin bir ön koşuludur. Her ne kadar ahlaklar yaşamı yozlaştırıp değersizleştirse de onun bu çöküşteki payı fark edilip yeni değerler yaratabilme fikrini de beraberinde getirecektir. Çünkü Nietzsche'ye göre yaşam tek düze olarak ilerlemez. Ya da hayatın varması gereken bir amaçlılıktan söz etmek saçmadır. Bu düşüncelerinden dolayı Nietzsche'nin nihilist olduğunu düşünen bazı felsefeciler vardır. Fakat Nietzsche bir nihilist değildir. Böyle düşüncelerinin sebebi de Nietzsche'nin düşüncelerini tek anlamlı olarak okumaları ve onun felsefesini bir sisteme oturtmaya çalışma çabalarından ötürüdür. Nietzsche yaşamı olumlayan, ona evet diyen ve yaşamı zenginleştirecek olan her şeyin gerekli olduğuna inanır. Bu durum kendi içinde olumsuz anlam taşıyor gibi görünen *décadence* ve nihilizm kavramları için de geçerlidir.

¹¹⁷ Nietzsche, a.g.e., §43.

¹¹⁸ Nietzsche, a.g.e., §43.

SONUÇ

Bu çalışmada Nietzsche felsefesinin genel hatları çizilmiş, onun “insan” ve “değer” anlayışı ortaya konularak, Nietzsche’nin bu kavramlar yardımıyla özgürlüğü nasıl tanımladığı ortaya konulmuştur. Nietzsche’ye göre, bu kavramlar özgürlüğün tanımını yapmada ve özgürleşmeye giden yolda bize yardımcı olurken bir tarafta da özgürleşmenin önünde engel olan şeyler vardır. Bunların başında da sürü insanı ve onun biricikleştirdiği sürü ahlakı gelmektedir. Nietzsche’ye göre, sürü ahlakı yani Hıristiyan ahlakı yaşamı kısırlaştıran, yozlaştıran, kültür yıkıcısı bir şeydir. Onun temsil ettiği insan tipi ise acınası, zavallı savunmasız ve güçsüz olan sıradan insanlardır. Bunlar sayıca çokturlar Nietzsche bu yüzden bu insanlara çoklar der. Nietzsche felsefesinde önemli bir yer tutan bu sürü insanları Hıristiyan insan tipiyle aynıdır. Çünkü Hıristiyanlık bu güçsüz olan insan tipinin kendini güçlü olan insanlara karşı korumak için kurduğu bir dindir. Nietzsche bu sebeple Hıristiyanlığa karşı çıkar:

Hıristiyanlıkta “kutsal” amaçların eksik olmasıdır, benim onun araçlarına itirazım. Yalnızca fena amaçlar: yaşamın zehirlenmesi, yalanlanması, yadsınması, bedenin hor görülmesi, insanın günah kavramı yoluyla değersizleştirilmesi ve kendi kendini kargışlar hale getirilmesi — dolayısıyla, araçları da fena.¹¹⁹

Bu araçlar ile birlikte sürü insanları Nietzsche’ye göre, yaşamı çöküşe sürükleyen Hıristiyan ahlakını oluştururlar. Hıristiyan ahlâkı, kendisine sadece bir tek temel alır, o da hakikat olan Tanrı’dır. Onun dışında hiçbir gerçeklik yoktur. Var olan şeylerin tek yaratıcısı O’dur. Bu hakikat düşüncesi, Nietzsche’ye göre, yaşamdaki sürekli oluşu değersizleştirerek ona nihilistik bir anlam katmıştır. Her şeyin ölçütü olarak görünen Tanrı aracılığıyla her şeye değer biçilir. Yeryüzünü ve bedeni hor görece kurallar koyulur. “Eğer gözün sana zarar veriyorsa çıkar at” şeklinde cinselliği kısıtlayacak emirler vardır fakat hiçbir Hıristiyan bu emirlere uymaz. Nietzsche’ye göre ise, “budalalıklarından, çılgınlıklarından ve hoş olmayan

¹¹⁹Nietzsche, *Deccal*, §56.

sonuçlarından kurtulabilmek için tutkuları ve arzuları yok etmek, bugün yalnızca tamamen budalaca bir şey olarak görülür.”¹²⁰

Nietzsche özgür insanın önünde bir engel olan Hıristiyanlığın kendince değer saydığı şeyleri teker teker çürütür, kırar, parçalar. Mesela Hıristiyanlıkta vazgeçilmez ilkelerden biri olan alçak gönüllülük, sürü ahlakınca yüceltilip kutsanırken Nietzsche’ye göre aslında alçakgönüllülük bir çekilmedir. Herhangi bir tehlike, saldırı anında güçsüz insan geri çekilerek bir önlem alır. Kendini acındırmaya çalışırken karşı taraftan alçak gönüllüymüş gibi algılanmak ister. Burada asıl olan ise güçsüz olanın başını eğmesinden, tevazu göstermesinden ziyade aslında böyle yaparak kendini acındırdığıdır. Eğer insan her durumda tevazu gösterirse, kendinde bir mağdur pozisyonu yaratırsa bir daha karşı taraftan ona bir saldırı gelmeyeceğini düşünür. Alçak gönüllülük kavramıyla üzeri örtülen bir acındırma ve karşı tarafın ona gösterdiği merhamet vardır ortada. Buna insanlar alçak gönüllülük der. Nietzsche ise bu konuda şöyle söyler:

Bir solucanın üzerine basıldığında, solucan kendi içine doğru çekilecek içine doğru kıvrılır. Bu, onun aldığı bir önlemdir. İşte bu, onun üstüne basılma şansını hafifletir ve azaltır. Ahlakın dilinde bunun adı alçak gönüllülüktür.¹²¹

Nietzsche’nin özgürlüğün önünde engel olarak gördüğü bir diğer unsur da öteki dünya tasarımlarıyla ilgilidir. Nietzsche’ye göre, Hıristiyanlık kendine bir duyuüstü dünya kurup buranın temsilcisi ve yeryüzündeki her şeyin yaratıcısı olarak bir Tanrı tayin etmiştir. Bu inanca sahip kişilere göre yeryüzü anlamsız ve ilk günahın bedeli yüzünden gönderilen bir hapisanedir. Bu sebeple dünyasal olanlardan sakınmak gerekir. Bu dünyada hiçbir değer yoktur, önemli olan Tanrısal olan dünya ve insanın oraya ulaşabilme çabasıdır. Fakat bu kendi yarattıkları dünyaya yine kendi çabalarıyla ulaşamadıkları için Tanrı’nın inayetini beklemek durumundadır. Ona kurbanlar sunup, övgüler yağdırarak sadık ve sevimli birer kul olmaya çalışırlar. Nietzsche’ye göre ise, içinde bulunduğumuz dünya yaşanılabilir bir yerdir; çünkü soluduğumuz hava, gördüğümüz doğa gerçektir ve yaşanmalıdır. “Halbuki “öbür dünya” iyice gizlenmiştir insanlardan, bu göksel bir hiç olan, insansızlaşmış, insanca olmayan dünya: ve Varlığın karnı söz söylemez hiç

¹²⁰ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığında*, §5.

¹²¹ Nietzsche, a.g.e., “Önsözler ve Oklar”, §31.

insanlara.”¹²² Fakat bu öte dünya masalıyla insan bu dünyaya düşman olup, ondan intikam almaya çalışır hale gelmiştir. Hâlbuki, Antik Yunanda insanlar doğayla barışık halde, bu dünyayı yücelten bir şekilde yaşamıştır. İlk ilkelerini bile doğadan seçecek kadar benimsemişlerdir. Fakat Ortaçağdaki düşüncelerin etkisi Sokrates ve Platon geleneğiyle birleşerek Nietzsche’ye göre, görünen dünyayı bir yalan haline getirdi. Çünkü onlara göre gerçek olan dünya ulaşılamaz bir dünyadır ancak tövbe eden, günahlarından af dileyenlere vaat edilir. Fakat gerçek dünya olarak kabul edilen duyüstü dünya, aslında bilinemez, ispat edilemezdir. İnsanlara sadece bir avuntu olarak vaat edilir. Nietzsche’ye göre ise bu bilinemez olan dünya için çaba boşunadır. Gerçek dünya düşüncesi ona göre, boş anlamsız ve saçmadır. Bu yüzden bu fikrin ortadan kaldırılması gerekir; çünkü

1. Gerçek dünya aydın, saf, erdemli için erişilebilendir- öyle bir kimse böyle bir ortamda yaşar, o odur.
2. Gerçek dünya ulaşılmazdır şimdilik. Ancak aydın, dinci, erdemli insana (tövbe eden günahkara) vaat edilir.
3. Gerçek dünya ulaşılamaz, kavranılmaz, umulmaz oluyor; ancak yine bir avunma, bir görev üstlenme, bir buyruk diye düşünülüyor.
4. Gerçek dünya – ulaşılmaz mı? Her durumda erişilmez ve erişilmez olarak bilinmez de. Sonuç olarak avutmaz, kurtarmaz, üstlenmez: Öyleyse neden bilinmeyen yükü altına girelim?
5. ‘Gerçek Dünya’ artık hiçbir işe yaramayan, bir görevi bile olmayan-yarasız, can sıkıcı olmuş bir ide, sonuç olarak geçersiz kılınmış bir ide: yok edelim onu!
6. Tükettik artık gerçek dünyayı: Hangi dünya kaldı? Yoksa görünen mi? Oysa değil! Gerçek dünya ile bu görüneni de tükettik artık! ¹²³

Nietzsche bu iddialarla; öte dünyanın gerçek olarak kabul edilmesinin aslında hem onu hem de duyulur olan dünyayı aslında nasıl bir masala dönüştürdüğünü anlatır. Bu da özgürleşmenin önünde öyle bir engel olur ki insanlar kendi kararlarını kendilerinin verebileceklerine ikna olmazlar. Çünkü onlara göre zaten içinde yaşadığımız bu dünya ve onun içindekiler gerçek değildirler. Diğer bir taraftan öte dünya ise insanların kendi çabalarıyla erişebilecekleri bir yer değil sadece iyinin yolundan giden insana verilecek bir ödüdür. Ama beraberinde Hristiyan’ın aklına iyi ile kötüyü birbirinden ayırt edemediği gelir. Çünkü onlar özgürleşmedeki ilk adım olan değerleri yıkıp iyi ve kötüyü yeniden tanımlamamışlardır. Onların iyileri ve

¹²²Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, “Öte Dünyahılar Üzerine”.

¹²³ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, §4.

kötüleri verilmiş durumdadır. Özgürleşme basamaklarını çıkmayan, iyi ve kötüyü de birbirinden ayırt edemeyen insan buna da bir çözüm arar ve ancak Tanrı'nın inayetini beklemeye razı olur. Sürekli acı çeker, sefil bir yaşamı vardır. Ama kendini avutur, sabreder. Sonunda istediği güzelliklere kavuşacağını düşünür. Bütün “yapmalısın”lara uyar. Fakat her an günaha girebilme ihtimali vardır. İşlediği her günah için Tanrı tarafından cezalandırılacaktır. Tek hakikatin Tanrı olduğu fikri aslında Tanrı'yı da öldüren bir düşüncedir. Çünkü Tek gerçek Tanrı ise tek sorumlu da Tanrı'dır. O halde insanın yaptığı kötüler ve günahlarda onun bir suçu yoktur. Bu düşünce insanın evrende ne kadar aciz ve küçük olduğunu fark etmesine ve Tanrı'nın ona hiç adil davranmadığını düşünmesine sebep olur. Bu düşünce de onu kaçınılmaz olarak nihilizme sürükler.

Nihilizm yenilmemiş bir ahlakıdır. Bu durumdaki insan için insan varlığı bir yanılgı, bir cezadır. Nietzsche'ye göre, insanı bu duruma iten şey sürü ahlakıdır. Nihilizmden kurtulabilmek ve özgürleşmeye bir kapı açabilmek için ise Nietzsche'ye göre var olan tüm değerleri yıkmak, parçalamak gerekir. Daha sonra ise tam olarak iyileşebilmek için o değerlerin yerine yenilerini koymak gerekir. Esas sorunlu olan ve dikkat edilmesi gereken kısım da budur. Peki, bu kırılan parçalanmış değerlerin yerine yeni değerler nasıl konulmalıdır? Bu değerlerin belirlenme ölçütü ne olmalı ve en can alıcı kısım ise bu değerleri kimin ortaya koyacağı sorusudur. Nietzsche'ye göre her insan bunu başaramaz. Ancak azınlıkta olan güçlü insanlar bunu başarabilir. Hıristiyan ahlakı onların güçlerine karşı güçsüz olan sürü insanı tarafından oluşturulmuştur. Sürü insanları güçlü olan insanlardan korkmaktadırlar. Çünkü bu insanlar ortalama bir insanı hayata bağlayan bütün değerlerin aslında hiçbir değeri olmadığını ortaya dökebilecek nitelikte insanlardır. Ancak özgür olan insanlar, kendi değer ölçütlerine sahiptirler. Buradan hareketle Nietzsche'ye göre hangi eylemlerin değerli olduğu da ortaya çıkmaktadır. Ona göre üstinsanın, özgür insan olma durumunu başarılı bir şekilde geçirmiş olan insanın yaptığı her şey değerlidir. Çünkü o değer ve anlamın ölçüsüdür. Dolayısıyla anlam ve değeri veren odur. Bu insanlar Tanrı istiyor, yasa istiyor, ahlak dayatıyor diye yapmaz. Bütün “yapmalısın”lara karşı “istiyorum” diyebilenlerdir. Fakat dayatmalı olan dinlerde ve özgür olmayan sürü insanların bu düşünce yoktur. Neden yapıyorum denilmez. Tanrı istediği için yapıp,

inanırlar ve bu şekilde de mutlu olacaklarını düşünürler. Fakat Nietzsche'ye göre, bu şekilde eylemeler sonucu değer dediğimiz şeyler ortaya çıkamaz.

Nietzsche değerlere karşı olan biri değildir; O belirli toplumlarda belirli dönemlerde egemen olan çeşitli ahlaklara karşıdır. Çünkü bu belirli ahlak yasaları insanların seçim yapabilmelerine engel olmaktadır. Onun karşı çıktığı şey tek bir değer insanlar üzerinde egemenlik kurması, hayata yön vermeye çalışmasıdır. Hıristiyanlık da tam olarak bunu yapar. 'Tek gerçek olan, hakiki olan Tanrıdır' fikri insanları bu ölçütle diğer değerlere değer biçmeye götürmüştür. Böylece var olan tüm değerler hasar görmüş ve yaşam yozlaşmış olur. Nietzsche'nin karşı çıktığı durum budur. Yoksa o dinlere tamamen karşı değildir. Din de bir değerdir ve yaşama katkıda bulunduğu ölçüde o da değerlidir. Nietzsche'nin değer ölçütündeki şey onun hayata bir şey katıp katmadığıdır. Bir düşünce, bir değer ya da bir sav ne kadar yaşama katkıda bulunuyorsa o kadar değerlidir. Bunu tarih üzerine adlı yapıtında Goethe'den yapmış olduğu bir alıntıyla şöyle anlatır: "Etkinliğimi arttırmadan ya da doğrudan doğruya canlandırıp (yaşamıma) bir şey katmadan bana yalnızca bilgi veren her şeyden nefret ediyorum."¹²⁴ Nietzsche Goethe'nin kuru bilginin hayata bir şey katmayacağı düşüncesine şiddetle katılır. Onun felsefesinin can alıcı noktalarından biri de bir yargının, bir düşüncenin değeri, onun ne derece yaşam ilerletici olduğunda yatar.

Hıristiyanlıkta İnsanları birbirlerinden ayıracak herhangi bir farklılığı ya da değişimi asla kabul etmez. İnsanları da tıpkı diğer varlıkları yaratmış olduğu gibi Tanrı yaratmıştır ve herkesi eşit olarak yaratmıştır. Ona ne olması gerektiği nasıl olması gerektiği söylenmişse o olmakla yükümlüdür. Her hangi bir seçim, irade özgürlüğü söz konusu değildir. Herkes ona kul olmakla yükümlüdür. Aslında Hıristiyanlığın bu insan tanımı çoğunluktan hareketle yapılan bir insan tanımıdır. Doğruyu kendisi bulamayan, aciz, düşmüş varlıklar arasında ender de olsa kişilik sahibi olan insanlar da vardır. Mesela Hıristiyanlığın temsilcisi olan Augustinus insanın kendisine hiçbir değer vermediği için bu kişileri de Tanrı'nın inayetiyle *seçilmiş kişiler* olarak kabul eder. Fakat Nietzsche, insanlar arasında güç farklılıkları bulunduğunu ve bunları kullanabilmelerinin birbirleriyle aynı olmadığını kabul ettiği

¹²⁴ Friedrich Nietzsche, *Tarih Üzerine*, çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul, 2000, s.57.

için bu insanların da kendilerini çoğunluktan ayırt etmelerini bu şekilde göz ardı edemeyiz.

Nietzsche'ye göre hayatın merkezinde olan güç istencini bazı insanlar lehine çevirebilirken bazıları ise aciz duruma düşebilmektedir; çünkü her insanın yapıp etmelerinin sonucunda ortaya koymuş olduğu şeyler farklıdır. Bu düşünce bana göre de haklı bir tespittir. Çünkü her insanın sanat, edebiyat, bilim, felsefe ya da siyasetle ilgilenmesi beklenemez. Herkese aynı eğitim verilmiş olsa dahi aynı sonuç alınması mümkün değildir. Bu işi yapsalar bile herkesin iyi ve doğru bir şekilde yapamadığı görülür. Bunun tek sebebi insanların güçlü ya da güçsüz olmalarıdır. Bununla beraber özgürlük, sıradan insan için artık ağır bir yük olmuştur. Birey bu sorumluluğu taşıyamaz ve bu gücün altında ezilir ve ortaya farklı bir özgürlük anlayışı çıkar. Bu durumu şöyle bir örneğe benzetmek yanlış olmasa gerekir. Özgürlük sıradan insanın elinde tutmaya çalıştığı bir ateşe benzer. Elinde tutsa yakar, bırakmak istese bırakamaz, bir taraftan onun sıcaklığına da ihtiyaç duyar. Özgürlük tıpkı kor ateş gibidir, her insan bunu elinde tutup, taşıyamaz. Nietzsche'ye göre ise her insan özgür olamaz. Çünkü her insan güçlü değildir ve bu yüzden de herkes özgürlük gibi ağır bir yükü taşıyamaz. Nietzsche için özgürlük kendine yasa koyabilmektir. Hıristiyanlığın sözde Tanrısı var olmaya devam ettiği müddetçe de insan özgürleşemez. Nietzsche özgürlük konusunda en açık düşüncesini *Putların Alacakaranlığında*'da şöyle ifade eder:

Benim Özgürlük Anlayışım: Bir şeyin değeri, beraberinde ne getirdiğinde değil, onun için ne tür bir bedel ödendiğinde, onun bize neye mal olduğunda gizlidir.

...özgürlük nedir ve niçindir? Kişinin, kendi sorumluluğuna sahip olma iradesine sahip olma çabasıdır. Bizi ayıran mesafeyi korumak içindir.

Özgür olan insan ne kadar olursa olsun, özgür olan ruh, dükkan sahipleri, Hıristiyanlar, inekler, kadınlar, İngilizler ve diğer demokratlar tarafından hayal edilen türden bayağı refahı, mutlulukları reddeder. Özgür insan bir savaşçıdır.¹²⁵

Bana göre Nietzsche'nin burada tarif ettiği özgür insan tipi Sophokles'in *Antigonesi*, Camus'nun *Veba*'sının Dr. Rieux'u, en önemlisi onun *Zerdüşt* karakteridir. İnsanlara özgür olabilmenin, kendilerini aşabilmenin yollarını anlatabilmek için Zerdüşt karakterini konuşturur. Onun dilinden anlatır derdini.

¹²⁵ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığında*, "Zamansız Bir Adamın Keşif Yolculukları", §38.

Sürekli insanları uyarır ama insanlar onu dinlemezler aksine onun tarif ettiği o cılız, son insanı isterler. Ve Zerdüş bu uyarılar için erken geldiğini düşünür. Nietzsche bu durumda Tanrının ölümünü ilan eder. Çünkü insanlara üstinsan olmanın yollarını başka türlü gösteremeyeceğinin farkındadır.

Nietzsche'nin ölümünü ilan ettiği Tanrı asıl anlamda Hıristiyan Tanrısıdır. Tanrının ölümünün ilanı ile birlikte, dinsel ve ahlaki değerler dayanağını kaybeder ve çökmeye başlar. Nietzsche Tanrı'yı ve Hıristiyan dinini özgürlüğün önündeki en büyük engel olarak görür ve Tanrı'yı öldürerek bu engeli ortadan kaldırmayı hedefler. Ona göre Tanrı, insana gölge salmaya başladığı vakit ölmelidir, yoksa yerine yenilerini ve olması gereken değerleri koymanın başka bir yolu yoktur; çünkü Hıristiyanlığa göre var olan her şeyi Tanrı yaratmıştır ve insan tüm yaratılmışlar arasında özel bir yere sahiptir. İnsanın ne olacağı önceden Tanrı tarafından belirlenmiş, onun yolu önceden çizilmiştir. İşte bu yüzden insanlar iyilerini ve kötülerini kendileri seçmezler. Yeni değerler yaratmaya kalksalar bile bu yine Tanrı'dan yola çıkılarak oluşturulan değerler olacaktır. Nietzsche ise Tanrı'yı ortadan kaldırdığımız zaman geriye sadece bu dünyanın kaldığını, tek gerçek olanın da içinde yaşadığımız dünya olduğunu, insanların başlarını göksel dünyanın kumundan çıkarmalarını ve yeryüzüne bağlı kalmaları söyler. Onun yapmaya çalıştığı şey temelde yepyeni bir insan ve değer anlayışı ortaya koymaktadır. Çünkü ona göre insan aşılması gereken bir şeydir ve herkesin gayesi de bu olmalıdır. Herkes bunu başaramasa da elbette başaracak olanlar vardır. Nietzsche hiçbir zaman umudunu yitirmez.

Son olarak Nietzsche, özgürleşebilecek olan insanlar hakkında bir takım tespitlerde bulunur. Kendi içinde yaşadığı dönemi, insanları hatta bizim şu an içinde bulunduğumuz dönemi çok iyi yorumlamaktadır. Geleceğin felsefecilerine de bazı uyarıları ve tavsiyeleri bulunmaktadır. Bu düşüncelere çalışma boyunca oldukça yer verildiği için bu tavsiyeleri olduğu gibi aktarmayı uygun buluyorum.

Hala açık açık söylemem gerekiyor, çok çok özgür olacaklar, bu geleceğin filozofları, - yalnızca özgür ruh olmaları kesin, üstelik, daha fazla, daha yüksek, başka biriyle karıştırılmak ve yanlış anlaşılmak istemeyen, daha büyük, temelden daha farklı olacaklar. Ama bunu söylemekle, aynı ölçüde, onlara, kendilerine, bize, çığırkanlıklarına, öncülerine karşı, bi özgür ruhlara karşı - yükümlülük duyuyorum; hepimizin üstündeki, çok uzun süre "bir sis gibi" özgür ruh" kavramını karartmış, bir eski, bomboş ön yargıyı ve yanlış

anlaşılmayı üfürüp kaldırmak için. Avrupa'nın tüm ülkelerinde, Avrupa'da da, şimdilerde bu adı yanlış kullanan bir şey var, oldukça dar, kısırılmış, zincirlenmiş, amaçlarımızın ve güdülerimizde olanın hemen hemen tam zıddını isteyen bir ruh tipi, - kesinlikle kapalı pencere, sürgülü kapı olması gereken, gelmekte olan yeni felsefecilerin sözünü etmezsek. Onlar kısa ve vahim bir biçimde kabarcıklı su terazilerinden sayılırlar; o yanlışlıkla "özgür ruh" diye adlandırılanlar -beğenin ve modern düşüncenin tükenmez yazıcıları, ağzı iyi laf yapanlar yalnızlığı, kendilerine has yalnızlığı almayan tüm insanlar, ne yüreklilikleri ne de saygın ahlakları yadsınmaması gereken, yalnızca bağımlı ve şimdiye dek gelmiş toplum biçimlerinden hemen tüm insanlığın sefaletini ve başarısızlığının nedenini görmedeki, hakikati mutlu bir biçimde baş aşağı oturtmaktaki temel eğilimlerinde gülünesi yüzeysellikleri olan, uslu, hantal herifler. Bütün güçleriyle ulaşmak istedikleri, sürünün otlak mutluluğudur; güvenceli, tehlikesiz, ağız tadıyla herkes için yaşam kolaylığı; sık sık yineledikleri, ağızlardan düşürmedikleri iki türkü ve öğretisi "hak eşitliği" ve "acı çekenlere acıma"dır, - acının kendisini ise ortadan kaldırılması gereken bir şey olarak alıyorlar. Biz aykırı olanlar, vicdanımız ve gözümüzü "insan" bitkisinin şimdiye dek, nasıl ve nerede, en güçlü biçimde belli bir yüksekliğe eriştiği sorusuna açıyoruz; bunun her zaman aykırı koşullarda olduğunu düşünüyoruz; bu amaçla, durumun tehlikesi, önce müthiş büyümeli; buluş ve tasarım gücü ("ruhu" -) uzun süreli baskı ve zorlama ile inceliğe ve atılganlığa doğru gelişmeli; yaşama istemi koşulsuz güç istemine yükselmeli: - sertlik, güçlülük, kölelik, sokaktaki ve yürekteki tehlike, gizlilik, stoacılık, sınama sanatı ve her çeşit şeytanlık, insanda, korkunç, zalim, leş yiyici ve yalancı olan her şey, "insan" türüne yükselmesine ya da tam tersine yarayan: - bir kez olsun yetesiye söyleyemedik bunca konuşsak da, her ne olursa olsun, kendimizi konuşurlar, susarken bulduk bu yerde, diğer ustaysa tüm modern ideoloji, sürü istekliliği var; belki de panzehir olarak kim bilir?¹²⁶

¹²⁶Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, §44.

KAYNAKÇA

- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005.
- Çotuksöken, Betül& Babür, Saffet. *Metinlerle Ortaçağda Felsefe*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlasma (Tevrat, Zebur, İncil)*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi.
- Nietzsche, Friedrich. “*Ahlakdışı Anlamda Doğruluk Ve Yalan Üzerine*”, çev. Oruç Aruoba, *Cogito Dergisi*, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 16, 1998, s. 55-66.
- Nietzsche, Friedrich. *Aforizmalar*, çev. Sedat Umran, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Nietzsche, Friedrich. *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2008.
- Nietzsche, Friedrich. *Deccal*, çev. Oruç Aruoba, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008.
- Nietzsche, Friedrich. *Ecco Homo*, çev. Ahmet Deniz, Alter Yayınları, Ankara, 2008.
- Nietzsche, Friedrich. *Gezgin ve Gölgesi*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.
- Nietzsche, Friedrich. *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul, 2010.
- Nietzsche, Friedrich. *İnsan Çoğul ve Tekbaşına*, çev. Kenan Sarıalioğlu, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2006.
- Nietzsche, Friedrich. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2007.
- Nietzsche, Friedrich. *Putların Alacakaranlığı*, çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yayınları, İstanbul, 2009.
- Nietzsche, Friedrich. *Seçilmiş Düşünceler*, çev. Sâmih Tiryakioğlu, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul, 2008.
- Nietzsche, Friedrich. *Tan Kızılığı*, çev. Özden Saatçi, Say Yayınları, İstanbul, 2009.
- Nietzsche, Friedrich. *Tarih Üzerine*, çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul, 2000.
- Nietzsche, Friedrich. *Zerdüşt Böyle Diyordu*, çev. Osman Derinsu, Varlık Yayınları, İstanbul, 2008.
- Özcan, Muttalip. *İnsan Felsefesi: İnsanın Neliği Üzerine Bir Soruşturma*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2006.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Gökçe BAŞKESEN

Doğum Yeri ve Yılı : Nizip - 1989

Medeni Hali : Bekar

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe A.B.D.

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1. İngilizce (İyi Düzeyde)

2.

İş Deneyimi :

1.

2.

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :

1.

2.

3.

4.

5.